

Þriðjudaginn 29. apríl 1969.

Nr. 128/1967. **Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps,
Eyjafjarðarsýslu, og sýslunefnd
Eyjafjarðarsýslu til réttargæzlu**
(Friðrik Magnússon hrl.)

gegn

**Eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með
Tinnárseli, Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu,
þeim Bjarna Halldórssyni, Birni Runólfssyni,
Frosta Gíslasyni, Jóhanni Lárusi Jóhannes-
syni, Ólafi Þórarinssyni, Pétri Sigurðssyni,
Sigurði Friðrikssyni og Stefáni Hrólfsyni,
og svo**

Sýslunefnd Skagafjarðarsýslu til réttargæzlu
(Gísli G. Ísleifsson hrl.).

Dómenndur:

hæstaréttardómararnir Jónatan Hallvarðsson, Einar Arnalds,
Gizur Bergsteinsson og Logi Einarsson og prófessor Ármann
Snævarr.

Landamerkjamála.

Dómur Hæstaréttar.

Áfrýjandi, Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps, hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar

- a) á hendur stefndu, eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, með stefnu 11. september 1967 og
- b) á hendur réttargæzlustefnda, sýslunefnd Skagafjarðarsýslu, með stefnu 15. febrúar 1968, að fengnu áfrýjunarleyfi 31. janúar 1965.

Honum hefur verið veitt gjafsóknarleyfi fyrir Hæstarétti hinn 24. október 1967.

Gerir áfrýjandi þær dómkröfur, að landamerki fyrir umráðasvæði hans að vestan gagnvart löndum stefndu á hálendinu vestan og sunnan Eyjafjarðardala verði viðurkennd og ákveðin þannig: Nyrzt ráði merkjum Fossá frá upptökum nyrðri hviðslar til ármóta hennar og Jökulsár eystri, síðan

ráði Jökulsá eystri merkjum suður að ármótum hennar og Strangalækjar, þaðan ráði bein lína suður í Miklafell í Hofsjökli.

Þá krefst áfrýjandi málskostnaðar úr hendi stefndu og réttargæzlustefnda í héraði og fyrir Hæstarétti, svo sem málið væri ekki gjafsóknarmál.

Réttargæzluáfrýjandi, sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu, hefur, að fengnu áfrýjunarleyfi 31. janúar 1968 og gjafvarnarleyfi 30. s. m., skotið málinu til Hæstaréttar með stefnu 15. febrúar 1968 og krafist þess, að honum verði dæmdur málskostnaður úr hendi stefnda og réttargæzlustefnda fyrir Hæstarétti, svo sem málið væri ekki gjafsóknarmál.

Stefndu, eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, sem veitt hefur verið gjafvörn fyrir Hæstarétti hinn 31. janúar 1968, krefjast þess, að hinn áfrýjaði dómur verði staðfestur og áfrýjanda og réttargæzluáfrýjanda verði dæmt að greiða þeim málskostnað í Hæstarétti, eins og málið væri eigi gjafvarnarmál.

Réttargæzlustefndi, sem veitt hefur verið gjafvörn fyrir Hæstarétti hinn 31. janúar 1968, krefst málskostnaðar úr hendi áfrýjanda og réttargæzluáfrýjanda fyrir Hæstarétti, eins og málið væri ekki gjafvarnarmál.

Gögnum máls þessa er skilmerkilega lýst í héraðsdómi.

Í máli þessu er deilt um eignarrétt að landsvæði því, sem um er að tefla, en eigi um upprekstrarrétt.

Áfrýjandi, Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps, reisir kröfur sínar á því, að hann hafi tekið heimildir á landsvæði þessu frá fyrri eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari hafi talizt taka yfir landsvæðið.

Stefndu, eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, reisa dómkröfur sínar á afsali fyrir hálfri jörðinni Nýjabæ frá 29. janúar 1464, þar sem landið sé talið vera hluti jarðarinnar.

Hvorki áfrýjandi né stefndu hafa fært fram gögn fyrir fullkominni eignatöku að fornu eða nýju á landsvæði því, sem um er að tefla í máli þessu. T. d. verður eigi séð, að

eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli eða eigendur Möðruvalla og Hóla hafi fyrrum innt af hendi smölun og fjallskil á landsvæðinu, svo sem eigendum jarða var boðið að gera á jörðum sínum, sbr. Jónsbók, landsleigubálk 49. Yfirlýsingar í afsölum fyrr og síðar, sem eigi styðjast við önnur gögn, nægja eigi til að dæma öðrum hvorum aðilja eignarrétt til öræfalandsvæðis þessa. Verða því kröfur hvor-ugs aðilja í málinu teknar til greina.

Ákvæði héraðsdóms um málskostnað staðfestast.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Gjafsóknarkostnaður áfrýjanda og réttargæzluáfrýjanda fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun talsmanns þeirra fyrir Hæstarétti, sem ákveðast kr. 80.000.00.

Gjafvarnarkostnaður stefndu og réttargæzlustefnda fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun talsmanns þeirra fyrir Hæstarétti, sem ákveðast kr. 80.000.00.

Dómsorð:

Kröfur aðilja, áfrýjanda, Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps, á hendur stefndu, eigendum Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli, og gagnkvæmt, eru eigi til greina teknar í máli þessu.

Ákvæði héraðsdóms um málskostnað eiga að vera óröskuð.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Gjafsóknarkostnaður áfrýjanda og réttargæzluáfrýjanda, sýslunefndar Eyjafjarðarsýslu, fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun talsmanns þeirra fyrir Hæstarétti, Friðriks Magnússonar hæstaréttarlögmanns, kr. 80.000.00.

Gjafvarnarkostnaður stefndu og réttargæzlustefnda, sýslunefndar Skagafjarðarsýslu, fyrir Hæstarétti greiðist úr ríkissjóði, þar með talin laun talsmanns þeirra fyrir Hæstarétti, Gísla Ísleifssonar hæstaréttarlögmanns, kr. 80.000.00.

Dómur landamerkjadóms Eyjafjarðarsýslu 19. júní 1967.

Mál þetta var dómtekið 25. maí 1967. Stjórn Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps, Eyjafjarðarsýslu, þeir Eiríkur Björnsson, Arnarfelli, Angantýr H. Hjálmarsson, Sólgarði, og Hjalti Finnsson, Ártúni, f. h. félagsins hafa höfðað mál þetta með kröfugerð, dags. 5. ágúst 1965, sem var lögð fram í dóminum 11. ágúst 1965.

Kröfugerð Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps er þannig, „að landamerki fyrir umráðasvæði félagsins, að vestan, gagnvart löndum Skagfirðinga á hálendinu vestan og sunnan Eyjafjarðardala verði viðurkennd og ákveðin þannig: Nyrzt ráði merkjum Fossá frá upptökum nyrðri kvíslar til ármóta hennar og Jökulsár eystri, síðan ráði Jökulsá eystri merkjum suður að ármótum hennar og Strangalækjar, þaðan ráði bein lína suður í Miklafell í Hofsjökli. Verði eigi samkomulag um þessi merki við eigendur Ábæjar og Nýjabæjar í Austurdal í Skagafjarðarsýslu, er þess krafizt, að þau verði sett með dómi á þann hátt, sem þeim er lýst hér.

Upprekstrarfélagið hefir tekið eignarheimildir að landsvæði þessu frá eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari telja til eignar á þessu landsvæði. Hefir félagið þegar hafið ræktunarframkvæmdir á hluta landsvæðisins.“

Að endingu hefur sækjandi krafizt málskostnaðar úr hendi varnaraðilja, svo sem málið væri eigi gjafsóknarmál, en sækjandi fékk gjafsóknarleyfi í máli þessu með bréfi, útgefnu í dóms- og kirkjumálaráðuneytinu hinn 15. júlí 1966.

Eigendur Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli í Austurdal í Akrahreppi í Skagafjarðarsýslu, þeir Frosti Gíslason, bóndi á Frostastöðum, Björn Runólfsson, bóndi á Dýrfinnustöðum, Bjarni Halldórsson, bóndi á Uppsölum, Jóhann Lárus Jóhannesson, bóndi á Silfrastöðum, Ólafur Þórarinsson, bóndi í Flugumýrarhvammi, Pétur Sigurðsson, bóndi á Hjaltastöðum, Sigurður Friðriksson, bóndi á Stekkjarflötum, og Stefán Hrólfsson, bóndi að Keldulandi, hafa tekið til varnar í máli þessu. Eru kröfur þeirra svohljóðandi: „að landamerki fyrrgreindra jarða (þ. e. Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli) og þar með talin sýslumörk Skagafjarðarsýslu á þessu svæði séu að austan vatnaskil á hálendinu og að endamark við Hofsjökul sé fjallið Klakkur. Merkjalínan er sýnd á uppdrætti, dskj. nr. 31“.

Enn fremur hafa varnaraðiljar krafizt málskostnaðar úr hendi sóknaraðilja, svo sem málið væri eigi gjafvarnarmál, en varnar-

aðiljar fengu gjafvarnarleyfi með bréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins, útgefnu 26. júlí 1966.

Skipunarbréf Magnúsar Thoroddsens til að fara með og dæma mál þetta er gefið út í dóms- og kirkjumálaráðuneytinu hinn 4. maí 1965. Í því segir m. a. svo:

„Að þar sem nauðsyn ber til að skipa sérstakan dómara til að fara með og dæma mál vegna ágreinings milli eigenda Ábæjar og Nýjabæjar í Austurdal í Skagafjarðarsýslu annars vegar og Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps í Eyjafjarðarsýslu hins vegar um landamerki og sýslumörk á öræfum inn af nefndum sýslum, þá eruð þér, herra fulltrúi, hér með skipaður til þess samkvæmt 2. mgr. 30. gr. laga nr. 85/1936 um meðferð einkamála í héraði að fara með og dæma mál þetta“. Engar kröfur hafa verið settar fram í málinu um ákvörðun sýslumarka. Þegar af þeirri ástæðu kemur það atriði eigi til álita hjá dóminum þrátt fyrir orðalag skipunarbréfsins.

Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýsla hafa látið sækja þing í máli þessu sem réttargæluaðiljar vegna markanna á milli sýslnanna á afréttarlöndunum sunnan þeirra. Sýslurnar hafa engar beinar kröfur gert að öðru leyti en því, að Skagafjarðarsýsla, sem fengið hefur gjafvarnarleyfi með bréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins, dags. 26. júlí 1966, hefur krafizt málskostnaðar úr hendi sóknaraðilja, eins og málið væri eigi gjafvarnarmál.

Reynt hefur verið að koma á sætt í máli þessu, en sú viðleitni hefur eigi borið árangur.

Með bréfum, dagsettum 21. september 1966, tilkynnti dómurinn formlega félagsmálaráðherra og landbúnaðarráðherra fyrir hönd íslenzka ríkisins málarekstur þennan og kröfugerð svo og formanni sýslunefndar Rangárvallasýslu og gaf þeim kost á að gerast réttargæzlu- og meðalgönguaðiljar í málinu. Þessir aðiljar hafa ekki séð ástæðu til að hafa afskipti af málinu.

Helztu málavextir eru þeir, er nú skal greina:

Hinn 13. maí 1963 var Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps formlega stofnað. Stofnun félagsins var að fenginni álitserð hreppsnefndar Saurbæjarhrepps samþykkt af sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu, sbr. 33. og 49. tölulið sýlufundargerðar Eyjafjarðarsýslu 13.—17. maí 1963.

Samkvæmt lögum Upprekstrarfélagsins er tilgangur þess sá „að hlutast til um, að landsvæðið austan Jökulsár í Austurdal frá Fossá að norðan suður að Fjórðungskvísl verði grætt upp og notað til sumarþeirrar fyrir sauðfé félagsmanna“.

Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps hefur tekið heimildir sínar að landsvæði þessu frá eigendum jarðanna Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem sóknaraðili kveður telja til eignar á landsvæði þessu frá fornu fari. Í þessu máli er því deilt um mörk landsvæðis, er eigendur fyrrnefndra jarða telja, að tilheyri jörðunum á svæðinu austan Jökulsár eystri frá Fossá fram til Hofsjökuls.

Samningur sá, er stjórn Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps gerði við eiganda Möðruvalla, Jón bónda Tryggvason, er dagsettur 11. maí 1963 og hljóðar svo:

„Samningur um Laugafellsöræfin.

Hér með afsala ég — Jón Tryggvason, Möðruvöllum — Upprekstrarfélagi Saurbæjarhrepps til umráða landi öllu, sem tilheyrir Möðruvöllum sunnan botns Sölvadals.

Líði upprekstrarfélagið undir lok og hætti að nota landið, fellur það aftur til Möðruvalla í því ástandi, sem það þá er“.

Samningur sá, er stjórn upprekstrarfélagsins gerði við eiganda Hóla, frú Geirlaugu Jónsdóttur, er dagsettur 19. júlí 1965. Í samningi þessum segir m. a. svo:

„Upprekstrarfélagið fái nú þegar til fullra umráða og afnota allt land, sem tilheyrir Hólum sunnan og vestan Eyjafjarðardals, svo lengi sem félagið starfar eða vill nýta það. Líði félagið undir lok eða hætti að nýta landið, skal það falla aftur til Hóla ásamt ræktarlöndum og girðingum, en án annarra mannvirkja“.

Í landamerkjabréfi Möðruvalla, dags. 28. apríl 1886, segir m. a. svo: „Afréttarland á jörðin (þ. e. Möðruvellir) frá Sandá allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðumegin og þaðan suður á fjall að svonefndu Laugafelli“. Landamerkjabréf þetta var þinglesið að Saurbæjarmannaltalþingi 24. maí 1888.

Í landamerkjalýsingu Hóla í Saurbæjarhreppi, dags. 23. maí 1889 og þinglesinni að Saurbæjarmannaltalþingi 24. maí 1889, segir m. a. svo:

„Hólar eiga afrétt í Eyjafjarðardal að austanverðu árinna fram frá Klaufá, við hana er byggður trippagarður, og að vestanverðu árinna fram frá trippagarði þeim, sem byggður er rétt á móti garðinum að austanveru árinna og fram til jökla að austan og vestan til sýslumóta“.

Í landamerkjalýsingu Hóla, dags. 15. júní 1923 og þinglesinni 19. s. m., segir m. a. svo: „Afréttarland er sem hér segir: Á Eyjafjarðardal austanverðum er þverá, er Klaufá heitir. Við hana

er hlaðinn fyrirstöðugarður. Gengt þessum garði er annar garður vestan megin árinna. Eiga Hólar afrétt frá Klaufá og garðinum vestan megin, og fram það, sem dalurinn nær, á efstu fjallsbrún að austan og að sýslumótum að vestan“.

Vorið 1964 hóf Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps gróður-tilraunir á svæði því, sem um er deilt í máli þessu. Áður en gróður-tilraunir þessar hófust, hafði stjórn Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps tilkynnt hreppsnefnd Akrahrepps þessa fyrirætlan félagsins með bréfi, dags. 9. janúar 1964. Jafnframt mæltist stjórn upprekstrarfélagsins til, að bændur í Akrahreppi rækju ekki fé fram fyrir Fossá á næstu árum. Hins vegar mundi félagið ekki amast við skagfirzku fé, sem hagvant væri orðið á þessum slóðum og rynnri sjálft fram fyrir Fossá. En kæmi í ljós, að fé þetta spillti gróðurtilraununum, svo að þær næðu ekki tilætluðum árangri, gæti svo farið, að félagið neyddist til að hefta ferðir þess suður á öræfin með girðingum eða öðrum ráðstöfunum.

Hreppsnefnd Akrahrepps og eigendur Nýjabæjarafréttar tjáðu upprekstrarfélaginu með bréfi, dags. 10. apríl 1964, að þeir mót-mæltu tilkalli upprekstrarfélagsins til lands allt norður til Fossár í Austurdal, þar sem það helgaði sér með þessu móti mikinn hluta af Nýjabæjarafrétt. Jafnframt gerði hreppsnefnd Akrahrepps og eigendur Nýjabæjarafréttar tilkall til eignar á Austurdal austan Jökulsár eystri og svæðisins framan dalbotna hans, eins langt og vötn draga. Kveðast þeir líta svo á, að allt vatnasvæði Jökulsár eystri liggi innan marka Skagafjarðarsýslu. Sýslumörkin liggi eftir því sem þeim sé bezt kunnugt svo til alls staðar á vatnaskilum eða sem næst þeim.

Með bréfi, dags. 18. júní 1964, mótmælir upprekstrarfélagið kröfu hreppsnefndar Akrahrepps og eigenda Nýjabæjarafréttar til eignar á Austurdal austan Jökulsár eystri og svæðisins framan dalbotna hans, eins langt og vötn draga, og staðhæfingu þeirra um það, að allt vatnasvæði Jökulsár eystri liggi innan sýslumarka Skagafjarðarsýslu. Staðhæfingu þeirra um það, að sýslumörkin liggi svo til alls staðar á vatnaskilum, eða því sem næst, lýsti upprekstrarfélagið haldlausa, því að ef svo væri, væru sýslumörk milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu á þessu svæði mjög óeðlileg og óraunhæf. Eftir þeirri skoðun mundi Eyjafjarðarsýsla ekkert ná suður fyrir dalbotna Eyjafjarðar.

Hinn 16. ágúst 1964 áttu forsvarsmenn málsaðilja með sér fund að Silfrastöðum í Skagafirði. Var þar reynt að ná samkomu-lagi um afnot þrætulandsins, en það tókst eigi. Hins vegar varð

það niðurstaða þessa fundar, að forsvarsmenn aðilja rituðu sameiginlega undir bréf, dags. 16. ágúst 1964, sem sent var sýslumönnum Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu. Efni bréfs þessa er svohljóðandi:

„Vegna ágreinings, sem komið hefir fram milli Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps annars vegar og eigenda Ábæjar og Nýjabæjar í Austurdal hins vegar um landamerki og sýslumörk á öræfunum inn af Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu, förum við undirritaðir þess á leit við sýslumenn þessara sýslna, að þeir hlutist til um, að gerð verði upp sýslumörk á þessum slóðum og jafnframt tilgreind sem nákvæmlegast takmörk á afréttarlöndum Saurbæjarhrepps og Akrahrepps“.

Hinn 11. marz 1965 rituðu sýslumenn nefndra sýslna dómsmálaráðuneytinu bréf, þar sem þeir telja augljóst, að þeir séu vanhæfir til að stýra dómi (landamerkjadómi), er fjalli um ágreiningsefni þetta. Mælast þeir jafnframt til þess, að skipaður verði sérstakur dómari (dómsformaður) samkvæmt 30. gr., 2. mgr., einkamálalaganna til þess að fara með og dæma mál þetta. Var það gert með bréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins, dags. 4. maí 1965, svo sem fyrr er frá greint.

Dómurinn gerði áreið á þrætulandið dagana 16. og 17. ágúst 1966 ásamt lögmönnum málsaðilja og fyrirsvarsmönnum þeirra, þeim Eiríki Björnssyni og Hjalta Finnssyni vegna Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps og Jóhanni L. Jóhannessyni vegna eigenda Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli í Austurdal. Fleira fólk var einnig með í förinni, en ekki þykir ástæða til að geta þess sérstaklega.

Ekið var upp úr Þormóðsstaðadal í Eyjafirði, upp svonefnt Hólafjall og þaðan suður eftir hálendinu. Var farið austan Geldingsárdraga, suður yfir Bergvatnaskvísl, allt þar til sá til Fjórðungsvatns. Þaðan var haldið aftur til norðurs og síðan í vesturátt og gist í sæluhúsi Ferðafélags Akureyrar, sem stendur norðan Laugafells í námunda við volgrur, er þar koma upp úr jörðinni. Fell þetta er norð-austur af Hofsjökli. Vestan við Laugafell stendur Laugafellshnjúkur. Milli hans og Laugafells fellur Hnjúkskvísl, sem hefur afrennsli í Jökulsá eystri að austan. Seinni dag áreiðarinnar var ekið suður á milli Laugafells og Laugafellshnjúks allt að Strangalækjardrögum, en þaðan sá til kennileita í Hofsjökli svo og Illviðrahnjúka, sem er hár og allmikill fellaklasi fyrir norðan austurhorn jökulsins. Eystri-Jökulsá á upptök sín í norðaustanverðum Hofsjökli, aðallega báðum megin nefndra

Illviðrahnjúka, en sameinast norðan þeirra og rennur síðan alllangan veg um flatt land, og er þá höfuðstefna hennar allmjög austlæg. Verða þar tveir miklir sveigar á henni til austurs, og heita þeir Vestur- og Austurbugur. Eftir að kemur fyrir Austurbug, er stefna árinna lengst af norðvestlæg. Stefnir Austurdalur í Skagafirði því ekki beint á Hofsjökul.

Frá Strangalækjardrögum var áreiðinni haldið áfram til norðurs milli Laugafells og Laugafellshnjúks, yfir Lambalæk, austur fyrir Eystri-Polla, sem er stórbýfður gróðurfláki fyrir austan Eystri-Jökulsá, nokkru fyrir norðan Austurbug. Þaðan var haldið áfram yfir Geldingsádrög að leitarmanakofanum Grána, er stendur í hvammi norðan Geldingsár, skammt frá þeim stað, er hún fellur í Eystri-Jökulsá. Á þessari leið falla eftirtaldar ár í Eystri-Jökulsá að austan, taldar upp í réttri röð frá suðri til norðurs: Strangilækur, Hnjúkskvísl, Lambalækur, Pollalækur (úr Eystri-Pollum) og Geldingsá. Við leitarmanakofann hefur verið rétt, Geldingsárrétt, en hún eyðilagðist í hlaupi, sem varð í ánni fyrir nokkrum árum. Frá leitarmanakofanum Grána var áreiðinni haldið áfram á hestum niður að Merkigili, sem er fremsti bær í byggð í Austurdal, austan ár. Ekki héldu aðrir Eyfirðingar áfram áreiðinni frá Grána en lögmaður þeirra, Friðrik Magnússon hæstaréttarlögmaður. Hins vegar bættust þarna í hópinn tveir Skagfirðingar, þeir málsaðiljarnir Frosti Gíslason og Stefán Hrólfsson. Frá leitarmanakofanum Grána var riðið yfir fjallið Hörtnármúla og komið niður innst í Hörtnárdal (eða Hölknárdal) og riðið út allan dalinn, en eftir honum fellur samnefnd á, Hörtná (eða Hölkná), sem hefur afrennsli í Eystri-Jökulsá að austan. Sunnan ármóta Hörtnár og Jökulsár heitir Langahlíð, og er það fremsti hluti austurhlíðar Austurdals. Fyrir sunnan Lönguhlíð, sem talin er ófær hestum, er víðáttumikill hvammur, sem Stórhvammur heitir. Er komið var fram úr Hörtnárdal, var riðið norður Jökuldal, austan megin árinna undir svenefndum Fossármúla, en hann liggur milli Hörtnár og Fossár. Fossá er næsta á fyrir norðan Hörtná og fellur eftir samnefndum dal út í Jökulsá. Fossá er langmesta þveráin í Austurdal og er ill yfirferðar sakir þess, hve hún fellur bratt og er straumpung. Var því farið fyrir hana með því að riða aðeins út í Jökulsá sjálfa eftir eins konar vaði, er myndast þar af framburði Fossár. Á syðri bakka Fossár er steinrétt, gerð af Skagfirðingum upp úr 1920. Þar ganga Eyfirðingar og Skagfirðingar sundur fé sitt.

Fossárdalur er ekki langur, heldur greinist hann brátt í tvö

megindaladrög, syðri Fossárdalsdrög og hin nyrðri, sem sækjendur miða kröfur sínar við. Milli draga þessara heitir Fossárdalstunga, og á hálendinu þar fyrir austan eru Urðarvötn. Austan þeirra liggur Vatnahjallavegur, sem kemur upp úr Hafrárdal, en dalur þessi skerst vestur í Eyjafjarðardal, innarlega.

Næsta þverá fyrir norðan Fossá heitir Hvítá. Hlíðin á milli Hvítár og Fossár er af Austurdælingum kölluð Afrétt, og virðist það vera sérheiti hennar. Fjallið austur af hlíð þessari heitir Afréttarfjall. Hvítá kemur úr tveimur dölum, sem sameinast, nokkru áður en hún fellur í Jökulsá. Heita dalir þessir Ytri- og Fremri-Hvítárdalur, en á milli þeirra heitir Hvítármúli. Upp þennan múla lá leiðin upp á Nýjabæjarfjall og austur yfir einhvern hæsta fjallveg á Íslandi til Eyjafjarðardala. Komið var niður í Torfufellsdal, sem skerst inn í Eyjafjarðardal að vestan, næst fyrir norðan Hafrárdal.

Næst fyrir norðan Hvítá í Austurdal tekur við undirlendi, er kallast Sandar, og austur af því heitir Sandafell. Þar fyrir norðan eru Hildarselsgrundir, kenndar við eyðibýlið Hildarsel, og enn norðar Geldingalækur, er kemur úr samnefndu skarði. Næsta á fyrir norðan heitir Tinná. Fellur hún um dal, er Nýjabæjardalur heitir að sunnan, en Tinnárdalur að norðan. Stuttu fyrir sunnan Tinná stóð býlið Nýibær. Hann fór í eyði árið 1880. Norðan Tinnár stóð býlið Tinnársel. Það fór í eyði árið 1849, er jörðin var lögð undir Ábæ. Eftir að Tinnársel lagðist í eyði, var þar selstaða frá Ábæ og beitarhús, og mun svo hafa verið þar til 1929, er Hrólfur Þorsteinsson, fyrrum ábúandi að Ábæ, fluttist þaðan.

Næsta á fyrir norðan Tinná er Ábæjará. Fellur hún eftir dal, er Árbæjardalur heitir að sunnan, en Miðhúsadalur að norðan. Þar stóð býlið Ábær, sem fór í eyði 1941, er Gunnar Gíslason, síðasti ábúandinn, fluttist þaðan.

Fyrir norðan Ábæ var býlið Miðhús. Það er nú komið í eyði. Norður af því stendur Merkigil, sem er fremsta byggða býlið í Austurdal, austan ár, svo sem fyrr er getið. Auk áreiðar þeirrar, sem nú hefur verið fjallað um, tók dómurinn á leigu flugvél til að fljúga yfir landsvæðið. Flugferð þessi átti sér stað í frábæru skyggni hinn 6. október 1966. Lögmenn aðilja voru með í þeirri för.

Landsvæði það, sem hér er um deilt, er að mestu gróðurlaus auðn, orpin misháum grjótdöldum, melum og söndum. Þetta er hálendi, sem rís hæst að norðan við fjallsbrúnir Eyjafjarðardala, en lækkar til suðurs að Háöldum, sem mynda vatnaskil milli

Norður- og Suðurlands, svo og til vesturs að Jökulsá eystri. Helzt getur að líta gróður á þessu svæði við ár og læki eða annars staðar, þar sem vatns nýtur við að staðaldri. Enn fremur hefur gróður fest rætur í tilraunareitum Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps, sem skoðaðir voru í áreiðinni.

Verður nú næst vikið að landamerkjalýsingum á nokkrum jörðum í Austurdal í Skagafjarðarsýslu svo og öðrum gögnum varðandi jarðir þar.

Samkvæmt landamerkjaskrá Ábæjar, dags. 24. maí 1888 og þinglesinni á manntalsþingi að Stóru-Ökrum 31. s. m., eru landamerki jarðarinnar þessi: „að norðanverðu Ábæjará til fremstu upptaka, að austanverðu háhraunin frá Ábæjarárupptökum til upptaka Tinnár, að sunnan ræður Tinná til Jökulsár, og að vestanverðu Jökulsáin“.

Enn fremur segir svo í landamerkjaskrá þessari: „Hálf Nýjabæjarafrétt liggur undir Ábæ“. Í landamerkjaskrá þessari eru engin ákvæði um takmörk Nýjabæjarafréttar.

Í ljósriti úr Fasteignabók Skagafjarðarsýslu frá 1916 segir m. a. svo um jörðina Ábæ: „Jörðin á Nýjabæjarafrétt að hálfu og hefir þar upprekstur“. Eigi eru takmörk Nýjabæjarafréttar heldur greind hér.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, IX. bindi, bls. 160—164, útg. 1930, segir frá því, að jarðirnar Merkigil, Miðhús, Ábær og Nýibær séu í eigu biskupsstólsins á Hólum. Nýibær eigi afrétt, „sem kallast Nýjabæjarafrétt. Þangað hafa rekið áður taldir 4 bæir fyrir toll ut supra, og tók ábúandinn tollinn“.

Enn fremur segir svo um Nýjabæ í nefndri Jarðabók: „Hvannarótatekja nóg, en svo í fjarska, að ábúandi getur ekki notið“. Eigi er getið takmarka Nýjabæjarafréttar í þeim gögnum, er lögð hafa verið fram úr Jarðabókinni. Landamerkjaskrá fyrir jörðina Nýjabæ hefur engin fundizt þrátt fyrir mikla leit. Elzta skjal, sem lagt hefur verið fram í málinu varðandi jörð þessa, er afsal, dags. 29. janúar 1464, sbr. íslenzkt Fornbréfasafn V, bls. 409—410. Frumrit afsals þessa er á skinni, og er innsigli fyrir. Með því afsalar Þorleifur bóndi Árnason í hendur Sveini Guðmundssyni „til fullrar eignar halfua jordina nyiabæ er liggur j abæiar kirkiusokn j eystrum dölum med aullum þeim gaugnum ok gædum sem greindri jordu fylger og fylgt hefer ath fornu ok nyiu. med suodan jardar eign. ath tinnaa. ok suo langt aa fioll fram sem votn dragha, ok egh uard fremst eigandi ath.“

Í afsali þessu er ekki minnzt sérstaklega á Nýjabæjarafrétt.

Áður er vitnað í Jarðabók þeirra Árna Magnússonar og Páls Vídalíns varðandi Nýjabæ.

Í Jarða- og búendatali í Skagafjarðarsýslu 1781—1953, sem tekið er saman af Stefáni Jónssyni, segir svo í III. bindi, bls. 39—41, í þættinum um Nýjabæ í Austurdal:

„Nýjabæ fylgdi að fornu öll Nýjabæjarafrétt, allmikið víðlendi milli sýslumarka Eyjafjarðarsýslu að austan og Jökulsár eystri að vestan, allt til Hofsjökuls, en á síðari tímum var talið, að Ábær ætti hálfa afréttina. Eftir að Nýibær fór í eyði, lagðist allt heimaland jarðarinnar við afréttarlandið. Talið er, að nú fylgi Ábæ öll Nýjabæjarafrétt“.

Í ljósriti úr fasteignamatsbók Skagafjarðarsýslu 1849—1850 segir m. a. svo í þætti nr. 245 um Nýjabæ:

„Þessari jörð tilheyrir og hálf Nýjabæjarafrétt, sem engann ágóða gefur, nema hvað eignarmaður eða ábúandi notar hana til upprekstrar fyrir heimilið og til kolagjörðar.“ Takmarka afréttarinnar er hvergi getið.

Í ljósriti af „Lýsing yfir Goðdala og Ábæjar prestakall í Skagafjarðarsýslu samin að ósk hins íslenzka Bókmenntafélags“, sbr. dskj. nr. 119, 32. tl., segir svo:

„Fram af austurdalnum liggur Niabæar afrétt, brúkuð af austurdælingum, enn aðal afrétt Dalamanna liggur undir jörðina Hof, og reka þangað bæði Dalamenn og einstakir fleiri neðan úr Skagafjarðarhéraði ...“.

Á réttarskjali nr. 120 eru ljósrit úr handriti, dags. 20. desember 1875, gerðu af Friðriki Stefánssyni, fyrrverandi alþingismanni Skagfirðinga. Handrit þetta, sem ber yfirskriftina: „Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu“, er varðveitt í Landsbókasafni (Lbs. 1625, 4to).

Í handriti þessu segir m. a., þegar verið er að lýsa sýslumörkum Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu frá norðri til suðurs, að þau liggi „eptir sömu stefnu eptir fjallgarðinum fyrir austan Bakka, Merki, Miðhúsa, Ábæjar, Tinnár og Hvítárdal — að Hvítá, sem kemur af síðastnefndum dal, nær Nýjabæjarland, og fyrir framan hann tekur Nýjabæjarafrétt við — og þaðan eru sýslumerkin í suður eptir öræfonum fyrir austan Fossár og Hörtnárdali og Geldingadrög, og eptir sömu stefnu suður fyrir austan Laugafell, sem áður er nefndt, þaðan í vestur um Illviðrahnjúka á Hofsjökul — fjórðungamót — ...“.

Í handriti þessu segir enn fremur frá því, að Önundur vís hafi numið land upp frá Merkigili og búið á Ábæ, sem þá hafi fengið

það nafn. Landnámi þessu hafi fylgt „Nýjabæjarafrétt, sem nær upp með Jökulsá að austan upp undir Illviðrahnjúka, sem eru austur af Hofsjökli, og suður um Laugarfell — þar er heit laug upp úr klöpp — og austur á öræfi milli Skaga og Eyjafjarðar . . .“.

Lögmaður sóknaraðilja hefur mótmælt sérstaklega skjali þessu sem þýðingarlausu fyrir mál þetta. Handrit þetta hafi aldrei verið birt og því hafi þeim mönnum, er hagsmuna hafa að gæta, aldrei gefizt kostur á að andmæla fullyrðingum þeim, er þar greini. Efni þessa skjals geti því ekkert sönnunargildi haft í málinu né bundið sóknaraðilja á nokkurn hátt fremur en aðrar staðhæfingar, er menn riti í einrómi án þess að birta þær öðrum mönnum.

Verður nú stuttlega rakið eftir gögnum málsins, hvernig varnaraðiljar eru komnir að eignarheimildum sínum á Ábæ og Nýjabæ í Austurdal. Árið 1905 er Nýibær í eigu Steingríms bónda Jónssonar á Silfrastöðum í Skagafirði. Hinn 22. marz það ár afsalar hann „öllu heimalandi jarðarinnar, hálfri Nýjabæjarafrétt svo og þrætulandinu Selsvöllum vestan Jökulsár gegnt Nýjabæ“ í hendur Davíð bónda Jónassyni á Kroppi í Eyjafirði. Um þetta leyti ráku nokkrir Eyfirðingar fé í Lönguhlíð samkvæmt fullyrðingum sóknaraðilja. Verður nánar skýrt frá þeim rekstri, þegar rakið verður efni vitnaskýrslna hér á eftir. Einhvern tíma laust fyrir 1920 keypti Magnús H. Gíslason, hreppstjóri á Frostastöðum í Skagafirði, jörðina Nýjabæ. Það afsal hefur eigi verið lagt fram í málinu, en það er ágreiningslaust, að þau kaup hafi átt sér stað. Árið 1922 er nefndur Magnús eigandi bæði Ábæjar og Nýjabæjar og Nýjabæjarafréttar, sbr. byggingarbréf það, er hann veitti Hrólfi Þorsteinssyni fyrir jörðum þessum hinn 25. nóvember það ár.

Næsti eigandi þessara jarða var Gunnar Gíslason, sem bjó á Ábæ frá 1929—1941 og var síðasti ábúandi þar. Hann hefur skýrt svo frá fyrir réttinum, að hann hafi keypt þessar jarðir af Magnúsi Gíslasyni einhvern tíma á fyrrnefndum ábúðartíma sínum, og hefur það ekki verið vefengt.

Hinn 18. ágúst 1952 keypti hreppsnefnd Akrahrepps nefndar jarðir af Gunnari Gíslasyni „með öllum réttindum og skyldum, eins og hann hefir átt.“

Varnaraðiljar hafa síðan keypt jarðirnar af Akrahreppi eða öðrum aðiljum, er hreppurinn var áður búinn að veita afsal fyrir hluta úr jörðunum, sbr. dskj. nr. 38—41, sem ekki þykir ástæða til að rekja nánar, þar sem eignarheimildir varnaraðilja eru ekki vefngdar. Hins vegar er ágreiningur um takmörk Nýjabæjar-

afréttar, en þeirra er hvergi getið í afsölum þessum. Verður nánari grein gerð fyrir álitni manna á því, hvar takmörk Nýjabæjarafréttar séu, þegar rakið verður efni vitnaskýrslna hér á eftir. En samhengisins vegna þykir rétt að geta þess þegar, að sumir telja Nýjabæjarafrétt ná frá Hvítá að norðan til Fossár að sunnan og vitna þar til nafnsins Afréttar á hliðinni milli Hvítár og Fossár og Afréttarfjalls. Aðrir hafa talið, að hún nái allt suður að Geldingsárdrögum, eða jafnvel enn lengra suður á bóginn. Þeir, sem álíta, að Nýjabæjarafrétt nái suður að Fossá eða Geldingsá, kalla landsvæðið þar fyrir sunnan einu nafni „Fjöllin“ eða „Laugafellsöræfi“.

Lögmaður varnaraðilja hefur lagt fram Uppdrátt Íslands í mælikvarðanum 1 : 100.000. Við tilbúning korts þessa hafa verið notaðar loftljósmyndir teknar 1937 og 1938 með aðstoð flugmanna danska hersins og flotans. Á uppdrætti þessum, sem lögmaðurinn hefur látið marka landamerkjakröfur sínar inn á með brotinni línu, stendur orðið „Nýjabæjarafrétt“ (Atlasblað nr. 64) við Geldingsárdrög (mið-dragið) í u. þ. b. $6\frac{1}{2}$ (sex og hálf) km fjarlægð suður af botni Eyjafjarðardals. Hvorki orðin „Fjöllin“ né „Laugafellsöræfi“ eru skráð á uppdrátt þennan.

Lögmaður sóknaraðilja hefur lagt fram sams konar uppdrátt og nú var lýst. Hefur hann markað landamerkjakröfur sínar inn á uppdráttinn með brotinni línu, en strikað yfir orðið „Nýjabæjarafrétt“ á honum. Vill hann með því benda á, að hann viðurkennir ekki, að orðið sé rétt staðsett á uppdrættinum. Á uppdrætti þeim, sem nú hefur verið lýst, nær markalínan milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu suður á Nýjabæjarfjall, mitt á milli þess, er Tinnárdalur eða Nýjabæjardalur skerst inn í það að vestan, en Torfufellsdalur að austan.

Vegna þess ágreinings og þeirrar óvissu, er ríkir um staðsetningu og takmörk örnefnisins „Nýjabæjarafréttar“ á fyrrgreindum uppdrætti (mælikvarði 1 : 100.000, Atlasblað nr. 64), þótti dómnum nauðsynlegt að afla upplýsinga um það hjá Ágústi Böðvarsyni, forstöðumanni Landmælinga Íslands, eftir hvaða reglum stofnunin fari við staðsetningu örnefna á þeim uppdráttum, er gerðir eru á hennar vegum, og hvort hann gæti upplýst það sérstaklega, eftir hverju hafi verið farið, er örnefnið „Nýjabæjarafrétt“ var staðfært á nefndan uppdrátt. Í vottorði Ágústs Böðvarsónar, dags. 17. janúar 1967, segir m. a. á þessa leið: „Blað 64 í mkv. 1 : 100 000 var upphaflega mælt 1931, en þá í mkv. 1 : 200 000. Við mælingu þessa unnu serigent E. Jensen og með

honum Steinþór heitinn Sigurðsson magister. Við örnefnasöfnun aðstoðaði Vernharður heitinn Þorsteinsson menntaskólakennari á Akureyri. Á viðlagðri kopíu af uppdrætti þessum má sjá, að nafnið Nýjabæjarafrétt er sett á uppdráttinn sem nr. 156 (undirstrikað með rauðu á uppdrættinum). Frekari heimildir fyrir nafninu hafa Landmælingarnar ekki í höndum. Heimild fyrir yfirgripni nafnsins og staðsetningu að öðru leyti liggja því ekki fyrir.

Árin 1937—8 voru teknar myndir úr lofti af þessu svæði í því augnamiði að endurteikna kortið eftir myndunum og stækka mælikvarðann upp í 1 : 100 000.

Þessi nýteiknun kortsins fór fram á stríðsárunum, en þá var sambandslaust við Danmörku, og var hið nýja kort fyrst gefið út árið 1944, en prentað aftur 1954 og þá óleiðrétt, að ég bezt veit.

Eins og sjá má á meðfylgjandi kortum, er nafnið Nýjabæjarafrétt staðsett á 100 000 hluta kortið eftir frumuppdrættinum í mkv. 1 : 200 000. (Innskot dómsins: Rauður punktur á milli stafanna „B“ og „Æ“ í orðinu „Nýjabæjarafrétt“ á blaði nr. 64, mkv. 1 : 100.000).

Viðvíkjandi reglum Landmælinga Íslands um söfnun örnefna á uppdrætti skal þetta upplýst:

Landmælingar Íslands urðu fyrst til sem sjálfstæð stofnun 1956, og hafa mælingamenn stofnunarinnar frá þeim tíma haft ströng fyrirmæli um að skrásetja heimildarmenn og safna minnst tveimur heimildum um hvert örnefni. Þó skal tekið fram, að staðfesting eins manns á örnefni, sem komið er á uppdrátt, hefur að öllu jöfnu verið talin nægjanleg.

Fyrir 1956 var vegamálastjórinn umboðsmaður ríkisstjórnarinnar við landmælingar og hafði meðal annars endurskoðun örnefna á hendi. Að því starfi vann Jón J. Víðis fyrir stríð, en undirritaður eftir stríð. Hvorugur okkar minnst þess að hafa fjallað um nöfn á bl. 64“.

Hér lýkur tilvitnun í bréf Ágústs Böðvarssonar, forstöðumanns Landmælinga Íslands.

Vegna þeirra upplýsinga, er fram komu í nefndu bréfi Ágústs Böðvarssonar, þótti dómendum einnig rétt að leita sér vitneskju um þessi efni hjá Geodætisk Institut í Kaupmannahöfn og rituðu stofnuninni bréf í þessu skyni hinn 23. febrúar 1967. Svarbréf stofnunarinnar er dags. 6. marz 1967, og er meginmál þess svoljóðandi í löggilttri þýðingu Ólafs Björnssonar:

„Örnefnið Nýjabæjarafrétt er, að því er E. E. Jensen korta-

gerðarmaður upplýsir, en hann mældi svæði það, sem hér er um að ræða, sumarið 1931, tekið inn á uppdráttarblað 64 samkvæmt bendingu frá Steinþóri heitnum Sigurðssyni mag. scient. Heitið er á frumuppdrætti aðeins merkt með punkti og tölustafnum 156. Þetta er því miður andstætt hinum almennu, tíðkanlegu reglum, en samkvæmt þeim skal örnefni, sem á við stórt landsvæði, venjulega tilgreint ásamt afmörkun, þannig að staðsetning heitisins verði rétt. Í tilviki því, sem hér er um að ræða, getum vér aðeins vísað til þess, að við örnefnaskrá þá, er fylgdi frumupp-mælingunni, er hjá nr. 156 ritað samkvæmt upplýsingum frá ofangreindum S. Sigurðssyni mag. scient.:

Nýjabæjarafrétt, afréttin austan við Eystri-Jökulsá.

Stofnuninni þykir leitt, að þetta skuli hafa komið fyrir, en hún getur aðeins bætt því við, að í skjalasafni hennar fyrirfinnst ekki gögn til frekari skýringar í málinu“.

Svo mörg voru þau orð. Verður nú getið frekari gagna varðandi mörk sýslanna.

Sumarið 1896 fór dr. Þorvaldur Thoroddsen könnunarferð um hálendið vestan og sunnan Eyjafjarðardala, sbr. Ferðabók hans, IV. bindi, 2. útgáfa, 1958—1960, bls. 52—59. Hann gerði hæðarmælingar á þessu landsvæði, og er skrá yfir þær prentuð í bindinu á bls. 176. Lögmaður sóknaraðilja hefur lagt fram staðfest endurrit af mælingaskýrslu þessari. Samkvæmt henni telur dr. Þorvaldur Thoroddsen m. a. eftirtalda staði vera í Eyjafjarðarsýslu: Ullarvötn (Urðarvötn), Geldingsá, Laugalæk (Laugakvísl), Eystri-Polla, Laugaöldu (Laugafell), Laugahnjúk (Laugafells-hnjúk), Jökulsá eystri, vað (Eyfirðingavað).

Á uppdrætti Íslands frá árinu 1900, mælikvarði 1 : 600.000, sem gerður er að fyrirsögn dr. Þorvalds Thoroddsens, eru sýslumörkin merkt í Ytri-Hvítárdal. Á herforingjaráðskorti, útgefnu 1945, mælikvarði 1 : 500.000, eru sýslumörkin sýnd liggja vestan Urðarvatna (eða Ullarvatna) og enda í tungunni milli norður- og suðurkvíslar Fossár með stefnu örlítið vestan við upptök syðri kvíslar árinna, eins og hún er dregin á uppdrætti þessum.

Lögmaður sóknaraðilja hefur lagt fram 6 staðfest endurrit úr bréfabók Saurbæjarhrepps, dags. 20. febrúar 1899, 1. september 1901, 12. febrúar 1908, 12. júní 1912, 19. janúar 1917 og 16. marz 1917. Af endurritum þessum má sjá, að hreppsnefndin hefur látið fjárleitir til sín taka á öræfunum sunnan og vestan Eyjafjarðardala og veitt til þeirra nokkurn styrk. Enn fremur liggur fyrir vottorð sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu um það, sbr. og

dskj. nr. 141, að veitt hafi verið fé til öræfaleita á þessu svæði úr sýslusjóði frá því árið 1913. Hafa styrkir þessir verið veittir árlega síðan og numið kr. 1.000.00 á ári frá 1959. Auk þess vottar sýslumaður, að veittar hafi verið til leitarmannakofans Grána 1950 og 1951 kr. 500.00 hvort ár.

Hér að framan í dóminum er vitnað í landamerkjabréf Möðruvalla, dags. 28. apríl 1886, og landamerkjabréf Hóla, dags. 23. maí 1889. Verður nú getið fleiri gagna, sem lögð hafa verið fram í málinu varðandi þessar jarðir.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, X. bindi, bls. 274—278, útg. 1943, segir m. a. svo um Möðruvelli:

„Afréttarland á staðurinn fram úr Sölvadal, sem heitir Sölvadalstúngur, og brúkast af öllum ábúendum Möðruvalla eigna til uppreksturs fyrir lömb og geldfé, og so eru þángað stundum látnir hestar á sumur“.

Í sömu bók, bls. 259—261, segir m. a. svo um Hóla:

„Afrétt á staðurinn fram frá Tjarnarlandi og botninn á Eyjafjarðardal“.

Í fasteignamatsbók Eyjafjarðarsýslu 1849—1850 segir m. a. svo um Hóla: „Afrétt fyrir heimilið og fáa aðra á svokölluðum Eyjafjarðardal beggjamegin og engin önnur hlunnindi“ .

Í sömu fasteignamatsbók segir m. a. svo um Möðruvelli:

„Jörðin á afrétt er með einu nafni kallast Sölvadalstúngur, er rúmlítill, er grýtt, graslítill og skriðuhætt“.

Í Fasteignamatsbók Eyjafjarðarsýslu 1916 segir m. a. svo um Hóla: „Búfjárhagar. Þröngir og fremur lélegir. Nokkuð snjóasamt. Samgirðing fyrir ofan tún og engi. Jörðin má heita vel fallin til jarðabóta. Torfrista slæm. Mótak nokkurt. Jörðinni fylgir afréttur Hóladalur“.

Í sömu fasteignamatsbók segir m. a. svo um Möðruvelli: „Búfjárhagar. Vetrararbeit lítill. Kúahagar slæmir. Sæmilegir sumarhagar fyrir hross. Beitolandið er lítið, fremur snjóþungt. Kjarnagott fyrir sauðfé og nærliggjandi. Girðing fyrir ofan tún og engjar, og túnið girt sérstaklega. Girðing í sæmilegu ástandi. Jörðinni fylgja afréttarlönd, Sölvadalur, Hraunárdalur og Hraunárstúngur, þó jörðin hafi ekki tekjur af þeim“.

Samkvæmt skrá, er prentuð var aftan við sýslufundargerð Eyjafjarðarsýslu árið 1894, voru eftirfarandi afréttir taldir í Saurbæjarhreppi:

- „1. Sandárdalur frá heimasta flóa.
2. Sölvadalur.

3. Hraunárdalur.
4. Hraunártungur.
5. Æsustaðatungur.
6. Núpufellsdalur.
7. Þormóðsstaðadalur frá Langhólum.
8. Tjarnardalur frá Glerá.
9. Hóladalur.
10. Arnarstaðatungur, Hafrá greinir þá frá Úlfárlandi.
11. Torfufellsdalur frá Lambárhólum.
12. Leyningsdalur. Svartá greinir hann frá heimalandi Syðri-Villingadals.
13. Strjúkárdalur frá Langaskriðugili.
14. Sneis.
15. Þverdalur.
16. Djúpidalur.
17. Hvassafellsdalur og Hraunárdalur að vestan. Hrauná greinir þá frá Hvassafellslandi.
18. Hagárdalur. Öxlin að sunnan greinir hann frá Kambfellslandi og Stóragili að norðan frá Litladalslandi.
19. Brandi að sunnan heim á Öxl.
20. Skjöldalur að sunnan frá Selá“.

Í málinu hefur einnig verið lögð fram vélrituð skrá yfir upprekstrarlönd, fjárréttir og afréttir í Skagafjarðarsýslu. Skrá þessi, sem er ódagsett og hefur eigi verið undirrituð, er komin frá sýslumanni Skagafjarðarsýslu, sbr. bréf hans á dskj. nr. 143. Þar sem ræðir um Nýjabæjararétt í skrá þessari, hefur verið bætt inn í hinn vélritaða texta með handskrift. Upprunalega hefur staðið svo í skránni: „Nýjabæjararétt í Austurdal frá Tinná að Laugarfellsöræfum, og að nokkru Ábæjarland allt eign 3 bænda í Akrahreppi. Aðalrétt Silfrastaðarétt“.

Eftir að handskriftinni hefur verið bætt inn í, er textinn svohljóðandi:

„Nýjabæjararétt í Austurdal frá Tinná ásamt Laugarfellsöræfum svo langt sem vötn draga og að nokkru Ábæjarland allt eign 7 bænda í Akrahreppi. Aðalrétt Silfrastaðarétt“.

Lögmaður varnaraðilja hefur lagt fram sýslufundargerð Skagafjarðarsýslu 1947/1948. Samkvæmt þeirri sýslufundargerð var aukafundur sýslunefndarinnar haldinn á Sauðárkróki 18. september 1947, og gerðist þar m. a. þetta (sbr. bls. 4):

„1. Lagt var fram og lesið bréf frá Ferðafélagi Akureyrar, þar sem æskt var leyfis sýslunefndar til byggingar á sæluhúsi

suður af Vatnahjalla og norðan Laugarfells hjá volgri laug, sem þar er.

Ennfremur bréf frá sýslumanni Eyfirðinga viðvíkjandi sama máli“.

Oddviti reifaði málið með nokkrum orðum og síðan samþykkti sýslunefndin umsóknina í einu hljóði, „enda sé haldið fast við eftirgreind áform félagsins (þ. e. Ferðafélags Akureyrar):

1. Að byggja húsið við laug og hita það upp með henni.
2. Að húsið verði ávallt ólæst, svo að ferðamenn og fjárleitar-menn geti leitað þar hælis í illviðrum.
3. Að í húsinu verði geymdar vistir og hjúkrunarvörur fyrir nauðstadda ferðalanga“.

Lögmenn málsaðilja hafa lýst því yfir, að þeim hefði eigi tekizt að hafa uppi á greindu bréfi sýslumanns Eyfirðinga þrátt fyrir mikla fyrirhöfn.

Friðjón Skarphéðinsson, sýslumaður Eyjafjarðarsýslu, hefur komið fyrir réttinn af þessu tilefni. Kvaðst hann minnst þess, að eitthvert af fyrstu árunum, sem hann hafi verið á Akureyri, hafi komið til hans forsvarsmaður eða forsvarsmenn Ferðafélags Akureyrar og tjáð honum um fyrirhugaða sæluhúsbyggingu inni í óbyggðum. Erindið muni hafa verið það að biðja hann um yfirlýsingu um, að hann eða sýslunefnd Eyjafjarðarsýslu væri því á engan hátt mótfallin, að þessi bygging yrði reist, og teldi það væntanlega æskilegt, að svo yrði gert. Kvaðst sýslumaður gera ráð fyrir, að hann hefði látið þeim í té bréf um þetta efni, þótt hann myndi ekki glögglega eftir því. Hafi hann á þessum tíma enga grein gert sér fyrir því, hvar þessi bygging yrði reist, en sendimenn Ferðafélagsins hafi væntanlega tjáð sér, að það yrði á svæði Skagafjarðarsýslu.

Sýslumaður kvað afrit af bréfi þessu hafa verið sent Þjóðskjalasafni Íslands ásamt öðrum skjölum.

Samkvæmt bréfi frá Þjóðskjalasafninu, dags. 4. ágúst 1966, hefur afrit þetta ekki fundizt þar.

Hefur nú verið getið hins helzta úr skjölum málsins, og verður næst rakið úr vitnaskýrslum þess.

Vitnið Jón Sigfússon, fyrrverandi bóndi, fæddur hinn 6. apríl 1886, hefur skýrt svo frá, að hann viti til þess, að skömmu fyrir aldamótin 1900 hafi bóndinn á Möðruvöllum rekið fé á afrétt þá, sem deilt er um í máli þessu. Telur hann, að einhverjir nágranna-bændur hafi einnig rekið þar á fjall í skjóli bóndans á Möðruvöllum, þar sem hann hafi talið sig eiga land þetta. Kveður Jón

sig minna, að fé hafi aðeins verið rekið á landsvæði þetta í um það bil tvö ár, en síðan hafi bændurnir gefizt upp á því, en hins vegar hafi Eyfirðingar og Þingeyingar leitað á þessu svæði og það skagfirzkt fé, sem þeir hafi fundið, hafi þeir rekið yfir á Nýjabæjarafrétt og hafi ekki verið tekið gjald fyrir. Jón kveðst ekki hafa komið sjálfur þarna fram á Fjöllin, en kveðst hafa talið, að landamerkin hafi legið við Fossá og þar hafi skagfirzka féð verið rekið niður. Jón kveður það hafa verið á árunum fyrir 1930, að því er hann telur, að hann hafi verið fjallskilastjóri í Saurbæjarhreppi. Kveðst hann þá á þessum árum hafa búið á Helgastöðum og Kálfagerði í Saurbæjarhreppi. Kveður hann svo hafa verið komið á þessum árum, að þingeyskt fé hafi verið hætt að koma fyrir í haustleitum á Laugafellsöræfum, en skagfirzku fé hafi fjölgað þar ört. Þingeyingar hafi þá sagt sig úr félagsskap við Eyfirðinga um leitir á þessu svæði. Jón kveðst þá hafa ritað fjallskilastjóránunum í Akrahreppi í Skagafirði bréf og tjáð honum, að Eyfirðingar gætu ekki lengur smalað Laugafellsöræfi án þess að taka gjald af skagfirzku fé, er þar kæmi fyrir. Kveðst Jón hafa boðið til samstarfs um smölun þarna, ef Skagfirðingar vildu heldur. Hann kveður Skagfirðinga hafa kosið síðari kostinn og hafi þeir gert samning við Eyfirðinga á þann veg, að Eyfirðingar legðu til þrjá menn í haustleit og væri einn af þeim leitarstjóri, en Skagfirðingar sendu tvo menn. Jón kveður Skagfirðinga hafa sett það skilyrði fyrir þátttöku sinni, að Fjöllin yrðu smöluð á þeim tíma, er þeir smöluðu Nýjabæjarafrétt og að féð yrði dregið sundur norður við Fossá. Skyldu Eyfirðingar hirða alla móðurlausa ómerkinga og svo annað óskilafé, eins og verið hafði, meðan Þingeyingar smöluðu með þeim. Jón kveðst hafa ritað samninginn um fjölda leitarmanna úr hvorri sýslu og kveðst hafa sett ákvæðið um fleiri Eyfirðinga til að tryggja rétt Eyfirðinga, þótt þeir með því tækju á sig þyngri byrði en Skagfirðingar, enda hafi Eyfirðingar haft leitarstjórann. Ekki kveður Jón nein landamerki hafa verið tilgreind í samningi þessum. Kveður hann sig minna, að í samningnum hafi verið ákvæði þess efnis, að hvor aðiljanna hafi ekki mátt fara í eftirleitir án þess að gera hinum aðiljanum kost á að fara með. Jón kveðst ekki hafa vitað til, að Skagfirðingar hafi farið í reglulegar leitir inn fyrir Fossá, fyrr en eftir að framangreindur samningur var gerður.

Vitnið Jón Vigfússon, fyrrverandi bóndi, Arnarstöðum, Saurbæjarhreppi, kveður afréttarsvæði það, sem fjallað er um í mál-

inu, sér sæmilega ljóst. Kveðst hann hafa leitað þar árin 1916—1918, 1920—1922, 1925, 1934 og líklega árið 1923 og ef til vill eitthvað milli þessara ára, þótt hann muni ekki að greina glögglega frá því. Jón kveður það hafa verið fasta venju að reka til Eyjafjarðar alla móðurlausa ómerkinga og annað óskilafé, þótt með glöggum mörkum væri, sem fundizt hafi á því svæði, sem Eyfirðingar og Skagfirðingar leituðu saman á Laugafellsöræfum. Kveður Jón óskilafé og móðurlausa ómerkinga hafa verið selda á uppboði og kveður andvirðið hafa runnið til sveitarsjóðs Saurbæjarhrepps. Hann kveður þetta þó aldrei hafa komið fyrir, á meðan hann var leitarstjóri. Jón kveður yfirleitt hafa komið fram meira skagfirzkt fé en eyfirzkt við leit á afréttinni, að minnsta kosti þar til hann og Gunnar á Tjörnum hafi farið að reka á afréttina. Ekki kveðst Jón muna, hvaða ár það var. Jón kveður sig minna, að hann hafi farið með samning þann, sem Jón Sigfússon ritaði, og fengið hann Stefáni á Höskuldsstöðum til undirritunar á Fjöllunum. Telur hann það hafa verið árið 1920. Ekki kveðst Jón geta fullyrt um það, hvenær Eyfirðingar hafi byrjað að leita reglulega á afréttinni, en telur það hafa verið um 1850. Jón kveður leitarmanakofann Grána við Geldingsá í svokölluðum Réttarhvammi hafa verið byggðan árið 1920, og kveðst hann hafa unnið að þeirri byggingu. Kveður hann kofann hafa verið byggðan fyrir forgöngu móður sinnar, eftir að hann hafði ásamt öðrum manni lent í slæmu veðri uppi á afréttinni árið 1916. Hann kveður fé hafa verið safnað til byggingarinnar í Eyjafirði og á Akureyri, í Skagafirði, aðallega í Akrahreppi, og eitthvað í Bárðardal. Ekki kveðst Jón geta sagt um, hver mörkin séu milli afrétta Eyfirðinga og Skagfirðinga, en hins vegar kveður hann mörk leitarsvæðis Eyfirðinga, hvort sem þeir hafi smalað einir eða með Skagfirðingum, hafa verið Fossá, Jökulsá eystri að Hofsjökli, suður fyrir Háöldu að Bergvatnaskvísl Þjórsár. Á meðan Eyfirðingar smöluðu afréttina einir, kveður Jón þá hafa réttað féð í Réttarhvammi, þar sem kofinn Gráni er nú, og hafi það verið þannig, þar til samningurinn gekk í gildi milli Skagfirðinga og Eyfirðinga, þá hafi verið byrjað að rétta við Fossá. Ekki kveðst Jón vita annað um sýslumörkin en það, sem sjá megi á korti.

Vitnið Aðalsteinn Tryggvason, fyrrverandi bóndi, Jórunnarstöðum, sem fæddur er hinn 15. september 1889, hefur skýrt svo frá, að svo lengi sem hann muni, hafi það verið föst venja að reka til Eyjafjarðar alla móðurlausa ómerkinga og allt annað

óskilafé, þótt með glöggum merkjum væri, sem fundizt hafi í haustleitum á því svæði, sem Eyfirðingar og Skagfirðingar leita í sameiningu á Laugafellsöræfum. Kveðst Aðalsteinn vera kunnugur á svæði því, sem deilt er um í máli þessu, þar sem hann hafi farið, að því er hann telur, átta sinnum í haustleitir þar. Fyrst árið 1907, síðan 1915, 1916 og 1918, en man nú ekki að greina fleiri ártöl. Hann kveður svæði það, sem leitað hafi verið, hafa að vestan og sunnan verið þetta: frá Fossá að Jökulsá suður á Háöldu. Á þeim tíma, sem hann leitaði, kveður Aðalsteinn Eyfirðinga eingöngu hafa staðið að leitum þarna, en hann kveðst muna sem barn, að Þingeyingar hafi einnig leitað svæðið með Eyfirðingum. Aðalsteinn kveður réttað hafa verið við Geldingsá þann tíma, sem hann leitaði svæðið, og kveður skagfirzkt fé þar hafa verið dregið sundur og sleppt þar. Hann kveðst aðeins minnst þess einu sinni, að Skagfirðingar hafi komið og ætlað að sækja féð, en Eyfirðingar hafi þá verið búnir að sleppa því. Ekki kveðst Aðalsteinn vita, hver mörkin séu milli afréttarlanda Skagfirðinga og Eyfirðinga. Kveður hann Eyfirðinga telja þau vera um Fossá, en Skagfirðingar við Geldingsá. Ekki kveðst Aðalsteinn vita, hver sýslumörk á svæðinu séu. Aðalsteinn kveður smalað hafa verið fram eftir frá Fossá þau ár, sem hann fór í leitir, nema í síðasta sinn fyrir átta árum, þá hafi verið smalað út eftir að Fossá. Aðalsteinn kveðst telja, að þau ár, sem hann leitaði svæðið, hafi skagfirzkt fé yfirleitt heldur verið í minni hluta.

Vitnið Finnur Kristjánsson, fyrrum bóndi að Ártúni í Eyjafirði, faðir Hjalta, eins af stjórnarmönnum stefnanda, er fæddur hinn 8. janúar 1881 að Jórunnarstöðum í Eyjafirði. Hann kveðst hafa átt heima þar og í Grundarplássi til ársins 1899, en eftir það í Hólasókn. Hann kveðst muna vel tilhögun leita á haustum á svæði því, sem fjallað er um í máli þessu, frá því um aldamót. Kveður hann leitir eingöngu hafa verið farnar á vegum Eyfirðinga og hafi þá alltaf verið sami fararstjóri, Jón Jónatansson. Finnur kveðst hafa farið í leitirnar haustið 1919 eða 1912, og þá kveður hann Jón enn hafa verið fararstjóra, en það hafi verið síðasta ferð hans og sú þrítugasta. Finnur kveður leitarsvæðið þá hafa verið, eins og ætíð, frá Fossá að norðan, suður að Bergvatnaskvísl, vestur að Jökulsá, undir jökul og austur um grjót sem þurfa þótti. Hann kveður réttað hafa verið við Geldingsá og fé úr Skagafirði rekið út í Stórahvamm. Finnur kveðst hafa farið fjórum eða fimm sinnum í leitir á Fjöllin fyrir utan þetta skipti.

Í fjögur fyrstu skiptin kveður hann Skagfirðinga ekki hafa verið með í leitunum, en það hafi verið fyrir 1920. Finnur kveðst hafa verið leitarstjóri árið 1918 og kveður það hafa verið næstsíðasta skiptið, sem hann fór í leitir á þessu svæði. Hann kveðst hafa farið í leitir þessar eftir 1930 og hafi þá tveir Skagfirðingar tekið þátt í þeim, en þrír Eyfirðingar. Finnur kveðst minnst þess, að nokkrir íbúar Hrafnagilshrepps hafi keypt Nýjabæjarafrétt fyrir 1906, og telur, að þeir hafi rekið tvisvar á afréttina, í annað skiptið vestur fyrir Nýjabæjarfjall og í hitt skiptið upp Vatnahjallaveg og vestur hjá Urðarvötnum og hafi þá verið komið niður norðan við Fossá. Finnur kveður menn þessa hafa átt afréttina svo árum skipti án þess að nota hana. Kveðst hann síðan hafa heyrt, að þeir hefðu selt afréttina, og minnir, að kaupandinn hafi verið Magnús á Frostastöðum. Finnur kveðst minnst þess, að árið 1904 hafi nokkrir bændur úr Möðruvallaplássi, þ. e. frá Öxnafelli, Kálfagerði, Guðrúnarstöðum og Möðruvöllum, rekið fé suður Vatnahjallaveg, yfir Hörtnárrög og yfir í Lönguhlíð og hafi þeir talið sig vera að reka í Möðruvallaland. Fyrir rekstri þessum kveður Finnur hafa verið Jóhann Jónsson, þá bónda á Möðruvöllum. Öll skiptin, sem hann fór í leitir þessar, kveður Finnur það hafa verið til að leita að hlaupafé, en ekki fé, sem hafi verið rekið á afréttina. Finnur kveður Gunnar Jónsson á Tjörnum hafa rekið fé á Fjöllin einhvern tíma í kringum 1930 eða upp úr því. Kveðst hann muna eftir einu skipti eða jafnvel tveimur skiptum, er Gunnar hafi rekið suður, en eftir það hafi fé hans margsinnis strokið suður á Fjöllin. Ekki kveðst Finnur vita, hvar takmörk Nýjabæjarafréttar séu, en kveðst alltaf hafa verið þeirrar skoðunar, að þau væru við Fossá. Kveðst hann draga það af því, að hann hafi heyrt Skagfirðinga, þ. á m. Hrólf Þorsteinsson, tala þannig, að það fé, sem fundizt hafi norðan við Fossá, væri „heima í afrétt“. Ekki kveðst Finnur þekkja sýslumörk milli Eyjafjarðar og Skagafjarðarsýslu lengra suður en á Miðás á Nýjabæjarafrétt, sem hann kveðst telja, að nái að syðra Hvítárdragi.

Gunnar V. Jónsson, bóndi á Tjörnum í Saurbæjarhreppi, einn af meðlimum Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps, sem fæddur er hinn 8. júlí 1905, hefur skýrt svo frá, að svo lengi sem hann þekki til, hafi það verið föst venja að reka til Eyjafjarðar alla móðurlausa ómerkinga og allt annað óskilafé, þótt með glöggum mörkum sé, sem fundizt hafi í haustleitum á því svæði, sem Eyfirðingar og Skagfirðingar leita í sameiningu á Laugafells-öræfum. Gunnar kveðst vera kunnugur svæði því, sem um er

deilt í máli þessu, þar sem hann hafi leitað það í um það bil 30 ár frá 1925, síðast árið 1955. Kveðst hann hafa verið leitarstjóri allan þennan tíma. Gunnar kveður mörk leitarsvæðisins hafa verið Jökulsá eystri að vestan að Hofsjökli og Háöldu að sunnan, að undanskildum 4—5 árum, er mæðiveikivarnirnar voru sem mestar, þá hafi verið leitað allt suður undir Tungnafellsjökul, en þá hafi eingöngu Eyfirðingar leitað þangað. Gunnar kveður, að leitað hafi verið allt vestur undir Illviðrahnjúka. Gunnar kveður aðallega hafa verið réttað við Geldingsá. Einnig kveður hann réttað hafa verið við Laugafell, aðallega til að athuga, hvort þar fyndust kindur af mæðiveikisvæðinu að sunnan eða austan. Þá kveður Gunnar réttað hafa verið við Fossá, er dregið hafi verið í sundur með Eyfirðingum og Skagfirðingum. Gunnar kveðst hafa rekið á afréttina í þrjú ár, í fyrsta sinn árið 1928, og lagt til sérstakan mann af þeim sökum. Hreppurinn hafi lagt til annan mann og sýslusjóður þann þriðja. Ekki kveðst Gunnar hafa rekið á afréttina eftir þetta, en hins vegar hafi fé hans leitað þangað eftir það. Gunnar kveðst telja, að yfirleitt hafi verið fleira eyfirzkt fé en skagfirzkt á þessu svæði nema tvö ár, að því er hann telur, er skagfirzkt fé hafi verið fleira, en þá hafi Blöndhliðingar rekið fram fyrir Tinná. Varðandi mörk Nýjabæjarafréttar að sunnan kveðst Gunnar alltaf hafa heyrt, frá því að hann var unglingur, að þau væru við Fossá, enda hafi þar verið réttað og dregið sundur. Hins vegar kveður hann Skagfirðinga hafa talið mörkin vera við Geldingsá, en það hafi Eyfirðingar ekki viljað fallast á. Gunnar kveður Skagfirðinga alltaf hafa lagt til menn í leitirnar suður að Geldingsá þann tíma, sem hann var gangna-stjóri, og telur hann, að svo hafi verið frá 1920. Gunnar kveður sér kunnugt um, að fyrir 1920 hafi Eyfirðingar og Þingeyingar gengið þetta svæði, en undir það síðasta hafi Þingeyingar ekki lagt til menn, heldur greitt Eyfirðingum fyrir að ganga svæðið.

Sigurður Jósefsson, bóndi á Torfufelli í Saurbæjarhreppi, einn af aðiljum og varastjórnendum Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps, hefur skýrt svo frá, að hann sé fæddur og uppalinn á Torfufelli og hafi átt þar heima æ síðan. Sigurður kveðst oft hafa komið á þrætusvæðið í fjárleitir, á skemmtiferðum og sem fylgdarmaður ferðamannahópa. Sigurður kveðst hafa unnið við að endurbyggja leitarmannakofann Grána. Sigurður kveðst telja, að Nýjabæjarafrétt sé fyrir norðan Fossá, þar séu smölunarskil milli Eyfirðinga og Skagfirðinga. Kveðst hann aldrei hafa heyrt talað um, að verið væri að smala Nýjabæjarafrétt, þegar smalað

var sunnan Fossár. Sigurður kveðst hafa látið þá skoðun í ljós við starfsmann Landmælinga Íslands, að örnefnið Nýjabæjarafrétt sé ranglega staðsett á Uppdrátt Íslands (Atlasblað 64). Sigurður kveðst telja, að mörkin milli Nýjabæjarafréttar og Fjallanna séu nyrðri Fossárdrög, en í daglegu tali kveður hann landið sunnan Geldingsárdraga vera nefnt Laugafellsöræfi. Í leysingum kveður Sigurður afrennsli vera úr Urðarvötnum til Skagafjarðar, og telur hann vatnið brjóta sér farveg til vesturs með flóði.

Vitnið Magnúsína Einarsdóttir, húsfreyja á Guðrúnarstöðum, fædd 27. marz 1887, hefur skýrt svo frá, að vorið 1905 hafi faðir hennar, Einar Hansson, bóndi á Guðrúnarstöðum, rekið geldfé sitt og fráferulömb suður í Lönguhlíð. Kveður hún föður sinn hafa fengið samþykki Jóhanns Jóhannssonar, bónda á Möðruvöllum, sem einnig hafi rekið geldfé sitt og fjallalömb á sömu stöðvar. Ekki kveðst Magnúsína minnst þess, að neinn drægi í efa rétt þeirra til að nýta þetta haglendi, enda hafi það verið talið tilheyra Möðruvöllum frá fornu fari. Ekki kveðst Magnúsína hafa heyrt talað um, hvar sýslumörkin milli Eyjafjarðarsýslu og Skagafjarðarsýslu væru inni á öræfunum. Magnúsína kveðst minnst þess að hafa heyrt Jóhann á Möðruvöllum tala um, að Möðruvellir ættu land suður að Laugafelli, hins vegar kveðst hún ekki minnst þess að hafa heyrt hann tala um, að Möðruvellir ættu land í Lönguhlíð, en hann hafi þó leyft, að fé væri rekið þangað.

Angantýr H. Hjálmarsson, sem er einn af sóknaraðiljum máls þessa, hefur skýrt svo frá, að hann sé kunnugur á svæði því, sem deilt er um í máli þessu. Kveðst hann hafa leitað það í þrjú ár í röð einhvern tíma milli áranna 1950 og 1960, en telur, að það hafi verið árin 1955—1957. Hann kveður mörk leitarsvæðisins að vestan hafa verið Jökulsá eystri, en Bergvatnsskviðl að sunnan. Í öll skiptin kveður hann tvo Skagafirðinga og tvo Eyfirðinga hafa leitað. Hann kveður féð ekki hafa verið réttað í neitt þessara skipta, heldur hafi það verið látið ganga norður fyrir Fossá vegna sauðfjárveikivarna. Fyrsta árið, sem hann leitaði, kveður Angantýr afar fátt fé hafa verið á svæðinu og man ekki eftir nema einni dilká, er verið hafi úr Eyjafirði, enda hafi það verið rétt eftir fjárskiptin. Annað árið kveður hann féð hafa verið litlu fleira, um 10 að tölu, og hafi það verið úr Skagafirði, en þriðja árið hafi verið innan við 20 kindur, að því er hann telur, og hafi það allt verið úr Skagafirði. Angantýr kveður föður sinn, sem verið hafi öllum mönnum kunnugri í dölum Eyjafjarðar og Skaga-

fjarðar og öræfunum þar suður af á sinni samtíð, ætíð hafa talið Fossá ráða suðurtakmörkum á afréttarlöndum Skagfirðinga austan Jökulsár í Austurdal.

Vitnið Guðjón Jónsson, fyrrverandi bóndi, fæddur á Finnastöðum hinn 23. febrúar 1868, hefur skýrt svo frá, að vorið 1905 hafi geldfé og fráfæru lömb verið rekin í Lönguhlíð frá fjórum eða fimm bæjum í Möðruvallaplássi, án þess að Skagfirðingar eða aðrir væru beðnir um leyfi til þess, enda muni Möðruvallabóndi hafa talið sig vera að reka þarna í eigið land. Guðjón kveður Jóhann Jóhannsson, sem búið hafi á Möðruvöllum, hafa átt flest féð. Guðjón kveðst sjálfur hafa átt fé þarna svo og þeir Jón Thorlacius, sem búið hafi á Öxnafell, og Einar Hansson, sem búið hafi á Guðrúnarstöðum. Einnig kveður hann sig minna, að með hafi verið nokkur lömb frá Benjamín Stefánssyni, sem búið hafi á Fjósakoti. Ekki kveður Guðjón neinn hafa verið krafinn um gjald fyrir hagagöngu. Guðjón kveðst sjálfur hafa búið á Kálfa-gerði á þessum tíma. Ekki kveður Guðjón oftast hafa verið rekið í afrétt þessa en árið 1905. Guðjón kveðst sjálfur hafa farið tvisvar í göngur á afrétt þá, sem fjallað er um í máli þessu, og hafi það verið þetta sama ár, þ. e. árið 1905. Í göngur þessar kveður hann einnig hafa farið þá Gunnlaug Jónsson, sem farið hafi fyrir Jón Thorlacius, Hans Einarsson og Jóhann á Möðruvöllum og kveður þá hafa fengið með sér mann, sem kunnugur hafi verið á fjöllum þarna, Jón Jónatansson. Í fyrri skiptið kveður Guðjón tvo Skagfirðinga hafa komið til að taka á móti skagfirzku fé, sem þeir Eyfirðingarnir hafi smalað, og hafi þeir tekið við fénu við Geldingsá nokkru fyrir sunnan Stórahvamm. Guðjón kveður afréttina í fleiri ár hafa verið smalaða af eyfirzku-um bændum og Norðlendingum. Ekki kveðst hann geta greint frá, í hve mörg ár það hafi verið, og ekki heldur, hvenær fyrst hafi verið byrjað á því að smala þessa afrétt reglulega. Guðjón kveður þá Eyfirðingana hafa smalað Lönguhlíð frá norðri til suðurs, einnig Fossárdal og Hörtnárdal. Ekki kveður Guðjón sér kunnugt um, hvar mörk séu milli afréttar Eyfirðinga og afréttar Ábæjar og Nýjabæjar. Hann kveðst heldur ekki þekkja sýslu-mörkin þarna.

Vitnið Ragnar Davíðsson, fyrrum bóndi á Grund í Eyjafirði, sem fæddur er hinn 26. marz 1899 að Kroppi í Hrafnagilshreppi, hefur skýrt svo frá, að faðir hans, Davíð Jónsson, hreppstjóri á Kroppi, hafi keypt Nýjabæjarafrétt ásamt fleiri bændum í Eyja- firði. Telur Ragnar, að þetta hafi verið um 1905—1906. Kveðst

hann hafa heyrt foreldra sína tala um þetta. Ekki kveðst hann geta borið um það, hvert kaupverðið hafi verið, og ekki kveðst hann hafa séð afsal fyrir afréttinni. Ragnar kveður föður sinn aðeins hafa rekið í eitt skipti á Nýjabæjarafrétt. Kveðst hann hafa heyrt foreldra sína tala um, að ekki hefði verið gerlegt að halda því áfram, því að féð hefði flækt út um allan Skagafjörð. Ragnar kveðst telja, að þeir, sem keyptu afréttina, hafi átt hana í nokkur ár, en síðan selt hana og hafi kaupendur verið einhverjir Skagfirðingar. Ekki kveðst Ragnar vita, hvaða leið féð hafi verið rekið úr Eyjafirði í Nýjabæjarafrétt, og kveðst aldrei hafa komið suður á fjöll. Hann kveðst ekki vita um sýslumörk á öræfunum.

Vitnið Hallgrímur Thorlacius, bóndi í Öxnafell, fæddur 17. september 1905, er fæddur að Öxnafell og hefur átt heima þar alla sína ævi. Hann kveðst aldrei hafa heyrt, að faðir hans, Jón Thorlacius, bóndi í Öxnafell, hafi staðið að kaupsamningnum, sem gerður var um Nýjabæjarafrétt 1905. Kveður hann systkini sín, sem hann hafi spurt um þetta, heldur ekki hafa heyrt þetta. Hins vegar kveðst Hallgrímur hafa heyrt föður sinn segja frá því, að hann hafi rekið fé á Fjöllin 1905, og kveður Hallgrímur sig minna, að rekið hafi verið í Stórahvamm. Hafi faðir hans þá rekið með Jóhanni Jóhannssyni, bónda á Möðruvöllum. Kveðst Hallgrímur ekki hafa heyrt þess getið, að Jóhann á Möðruvöllum hafi rekið á Fjöllin fyrir þennan tíma, og heldur, að það hafi aðeins verið gert þetta eina ár, enda hafi heimtur verið afar slæmar og féð m. a. flækt vestur til Skagafjarðar. Hallgrímur kveðst ekki hafa heyrt, að Saurbæjarhreppsþúar hafi rekið á Fjöllin eftir þennan tíma. Hallgrímur kveðst aldrei hafa farið í leitir suður á Fjöllin og kveðst vera ókunnugur því svæði og kveðst aðeins hafa leitað á svæðinu milli Sölvadals og Bleiks-mýrardals. Ekki kveðst Hallgrímur vita, hvar sýslumörkin milli Eyjafjarðarsýslu og Skagafjarðarsýslu sunnan Miðáss séu.

Vitnið Magnús Tryggvason, Gullbrekku, Saurbæjarhreppi, fæddur 11. október 1894, kveðst alltaf hafa heyrt, að Magnús Sigurðsson á Grund og Einar Sigfússon á Stokkahlöðum hafi staðið að kaupum á Nýjabæjarafrétt með Davíð Jónssyni á Kroppi. Fortekur Magnús, að faðir hans, Tryggvi Sigurðsson á Jórunnarstöðum, hafi verið einn af kaupendunum að Nýjabæjarafrétt 1905. Hins vegar kveðst hann vita til þess, að faðir hans hafi rekið vestur á Nýjabæjarafrétt, að því er hann telur 1905 eða 1906, ásamt Einari á Stokkahlöðum, Davíð á Kroppi og Jóni Tómasyni, vinnumanni á Grund. Ekki kveðst Magnús vita um rekstur

vestur í Nýjabæjarafrétt nema í þetta eina sinn. Magnús kveðst hafa heyrt, að farið hafi verið með reksturinn Vatnahjallaveg, en kveðst ekki vita, hversu langt vestur, en þó hafi verið rekið vestur í afréttina af fjallinu. Ekki kveður Magnús hafa verið rekið í Stórahvamm, því að þá hefði verið kallað að reka suður. Magnús kveðst alltaf hafa heyrt, að landsvæði það, sem kallað er Fjöllin, nái norður að Fossá, en þar taki við Nýjabæjarafrétt. Magnús kveðst kannast við rekstur Jóhanns á Möðruvöllum suður á Fjöllin og kveðst halda, að hann hafi rekið í fleiri ár suður. Magnús kveðst telja, að faðir hans hafi rekið vestur í Nýjabæjarafrétt á sínum tíma með samþykki allra kaupendanna, og telur, að þeim hafi þótt gott að hafa hann með í ferðum. Ekki kveðst Magnús hafa komið nema einu sinni á öræfin suður af Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu og kveðst ekki vita, hvar sýslumörkin séu á því svæði.

Vitnið Hrólfur Þorsteinsson, fyrrum bóndi á Stekkjarflötum, faðir Stefáns Hrólfssonar, eins af varnaraðiljum, er fæddur hinn 21. maí 1886 að Litladalskoti í Lýtingsstaðahreppi. Átti hann heima í Lýtingsstaðahreppi þrjú fyrstu árin, en fluttist síðan að Hofi í Vesturdal, þar sem hann átti heima í 13 ár. Næstu sex árin átti hann heima á Skatastöðum, en fluttist síðan að Ábæ og bjó þar á tímabilinu 1908—1929 að undanskildu einu ári, er hann bjó á Skatastöðum. Hrólfur kveður eiginkonu sína, Valgerði Kristjánsdóttur, hafa verið dóttur Kristjáns Kristjánssonar, sem búið hafi á Ábæ á undan honum og síðan samtímis honum á árunum 1908—1912. Hrólfur kveðst hafa fengið byggingarbréf fyrir Ábæ og telur sig eiga það enn. Hrólfur kveðst aldrei hafa séð landamerkjabréf Nýjabæjar, en hins vegar kveðst hann alltaf hafa talið, að Nýibær ætti land eins langt suður og vötn draga. Kveður hann Austurdalinn vera óslitinn frá Stekkjarflötum og fram að Geldingsá. Hrólfur kveður heimaland Nýjabæjar ná suður að Hvítá, og þegar fært hafi verið frá í Nýjabæ, kveður hann lömbin hafa verið rekin suður fyrir Hvítá. Hrólfur kveðst hafa farið í fyrsta sinn í eftirleit suður fyrir Laugafell árið 1908. Kveðst hann hafa farið í eftirleitir árlega frá 1908—1920, og frá 1920 kveðst hann hafa farið í göngur árlega á Fjöllin, enda hafi Skagfirðingar þá byrjað að ganga þetta svæði ásamt Eyfirðingum. Kveðst hann hafa heyrt, að Skagfirðingar hafi frá ómunatíð gengið reglulegar göngur fram að Geldingsárdrögum, og sjálfur kveðst hann hafa byrjað að leita á þessu svæði árið 1908. Hrólfur kveðst telja, að norðurtakmörk Nýjabæjarafréttar hafi verið við

Hvítá, en suðurtakmörkin við Geldingsá, en þar fyrir sunnan taki við Fjöllin, sem náí suður á Háöldu. Hrólfur kveðst hafa heyrt, að Steingrímur Jónsson, bóndi á Silfrastöðum, sem átt hafi Nýjabæ, hafi á árinu 1904 selt Eyfirðingum Nýjabæ og upprekstrarrétt á Nýjabæjarafrétt, þ. e. hluta Nýjabæjar, en Ábær og Merkgil hafi einnig átt upprekstur á Nýjabæjarafrétt. Hrólfur kveður Eyfirðinga hafa rekið á Nýjabæjarafrétt í eitt ár, en síðan hætt því, þar sem féð hafi flæktzt svo víða. Hann kveður Eyfirðinga hafa rekið féð í Stórahvamm. Hann kveður féð hafa flæktzt um Hofsafrétt, þar sem hirtar hafi verið um 70 kindur. Einnig kveður hann fé þeirra Eyfirðinga hafa komið fram í Húnavatnssýslu og norður í Fljótum. Hrólfur kveðst vita, að Eyfirðingar hafi selt Nýjabæ Magnúsi Gíslasyni á Frostastöðum, og kveður sig minna, að það hafi verið 1916 eða 1917. Kveðst hann muna eftir þessu, þar sem Magnús hafi sent mann til hans fram á Ábæ til þess að spyrja hann að því, hvort hann vildi falla frá forkaupsrétti sínum til Nýjabæjar. Kveðst Hrólfur hafa samþykkt það og gefið samþykki sitt skriflega. Ekki kveðst Hrólfur muna, hvað Magnús hafi gefið fyrir Nýjabæ. Hrólfur kveður, að vera kunni, að Eyfirðingar hafi rekið á Nýjabæjarafrétt annað árið, eftir að þeir keyptu Nýjabæ. Það hafi þá sennilega verið einn maður. Gunnar Jónsson á Tjörnum hafi hins vegar rekið fé vestur á Fjöllin og muni það sennilega hafa verið á árunum 1920—1923. Kveðst Hrólfur halda, að það hafi ekki verið nema eitt ár. Hrólfur kveður fé Gunnars síðan hafa smáfjölgað og hafi hann verið orðinn fjárflestur á Fjöllunum fyrir niðurskurð 1949. Hrólfur kveður Eyfirðinga hafa smalað Fjöllin rúmri viku á undan Skagfirðingum og hafi þeir gengið féð í sundur við Geldingsá og rekið skagfirzka féð niður í Stórahvamm. En ef Skagfirðingar hafi vitað, hvenær Eyfirðingar gengju í sundur, hafi þeir farið suður að Geldingsá og sótt féð og rekið það niður fyrir Fossá, en þá hafi þeir sleppt fyrri göngum. Hrólfur kveðst aðeins einu sinni hafa rekið fé suður fyrir Fossá. Það hafi verið árið 1916 og hafi kindurnar verið liðlega tuttugu talsins. Kveðst hann hafa rekið féð yfir Fossá neðan við ármót Fossá, þar sem heitir Væthamarsskeiðar. Ekki kveðst Hrólfur vita, hvenær Eyfirðingar hafi fyrst byrjað að leita frammi á Fjöllunum, en það hafi verið, löngu áður en hann byrjaði leitir á svæðinu. Kveður hann fyrsta Eyfirðinginn, sem staðið hafi fyrir leit Eyfirðinga, hafa verið Aðalstein heitinn, sem búið hafi á Tjörnum. Kveðst Hrólfur telja, að næsti ábúandi á Tjörnum á eftir Aðalsteini hafi verið Jón, faðir Gunnars, núverandi

bónda á Tjörnum. Hrólfur kveður það hafa verið tilefni þess, að Eyfirðingar byrjuðu að leita Fjöllin, að eyfirzkt fé, sem fundizt hafi þar, hafi verið selt á uppboði og Eyfirðingar aðeins fengið helming verðs. Kveður hann uppboð þessi ýmist hafa verið haldin í Flatatungu eða að Silfrastöðum. Hrólfur kveðst vita til þess, að sýslusjóður Skagafjarðarsýslu hafi eitthvað styrkt leitir á Fjöllunum, en hann kveðst ekki vita, hve mikið og hvenær byrjað var á því. Hrólfur kveður Eyfirðinga ekki hafa gengið Fjöllin líklega í þrjú ár eftir niðurskurðinn 1949, en hins vegar greitt til leitanna. Hann kveður Eyfirðinga á þessum tíma og jafnvel alveg fram að þessu ekki hafa viljað láta reka fé niður í Eyjafjörð og hafi það verið vegna garnaveikivarna. Hrólfur kveður Skagfirðinga jafnan hafa farið tvennar göngur fram að Geldingsárdrögum og síðan hafi verið farið í eftirleitir. Hafi menn þá farið á eigin kostnað og tekið helming verðs fyrir fundið fé. Ekki kveðst Hrólfur vita, hvar sýslumörkin milli Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu fyrir sunnan Miðás séu, en kveðst telja þau fylgja vatnaskilum.

Vitnið Gunnar Gíslason, bóndi á Sólborgarhóli í Glæsibæjarhreppi, er fæddur að Minni-Ökrum í Akrahreppi hinn 24. október 1894, en ólst að mestu upp í Miðhúsum í sama hreppi. Hann kveðst hafa búið á Ábæ í Akrahreppi á tímabilinu 1929—1941. Einhvern tíma á þessu tímabili kveðst hann hafa keypt Ábæ og Nýjabæ af Magnúsi Gíslasyni, sem þá var bóndi í Eyhildarholti. Kveðst Gunnar hafa talið, er hann keypti jarðirnar, að hann væri að kaupa land fram að Hörtnárdalsdrögum, en fyrir framan það svæði kveður hann engin merki finnast, og þar kveður hann engin sýslumerki vera. Gunnar kveðst aldrei hafa séð landamerkjabréf fyrir Nýjabæ. Kveðst hann hafa margreynt að fá landamerkjabréf fyrir jörðinni, en það hafi aldrei tekizt. Gunnar kveðst þekkja sýslumörk suður eftir svonefndum Miðás, sem liggi milli Villingadals og Tinnárdals, en hann telur Miðás ná suður að Hörtnárdrögum, þar sem flatneskjan byrji ekki fyrr en þar. Gunnar kveðst hafa verið kunnugur afréttarlöndunum inn af Eyjafirði og Skagafjarðarsýslu. Hann kveðst hafa farið inn á Nýjabæjarafrétt í fyrsta sinn árið 1929 með Hrólfi Þorsteinssyni. Hins vegar kveðst Gunnar ekki hafa farið fram á Fjöllin, þ. e. suður að Þjórsárkvíslum, fyrr en síðar. Gunnar kveður leitum inn af sýslunum hafa verið hagað þannig, að leitað hafi verið af tveimur Eyfirðingum og tveimur Skagfirðingum allt suður að Þjórsárkvíslum. Kveður hann leitarmenn hafa gist tvær nætur í kofanum

við Geldingsá. Síðan hafi féð verið rekið niður að Fossá og þar dregið sundur, sökum þess að ekki hafi verið aðstaða til þess við Geldingsá. Ekki kveðst Gunnar hafa vitað, hver leitarstjóri hafi verið, þegar hann leitaði Fjöllin með Eyfirðingum, en vera kunni, að það hafi verið Gunnar Jónsson á Tjörnum, að minnsta kosti hafi hann ráðið öllu. Gunnar kveðst ekki hafa talið, að landamerkin væru við Fossá, þótt Eyfirðingar rækju féð með Skagfirðingum að henni. Það hafi aðeins verið gert vegna þess, að ekki hafi verið aðstaða til að draga sundur við Geldingsá. Gunnar kveðst hafa talið, að landið framan Geldingsár væri í sameign Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu, þar sem menn úr báðum sýslunum, tveir frá hvorri, hafi leitað svæðið og haft til þess styrk úr sýslusjóðnum. Á ábúðartíma sínum á Ábæ kveðst Gunnar aldrei hafa rekið fé fram fyrir Fossá, og ekki kveðst hann heldur vita til þess, að aðrir hafi gert það, en það fé, sem komið hafi í leitirnar sunnan Fossár, hafi verið strokufé, sem runnið hafi suður fyrir árnar. Gunnar kveður 300—400 fjár hafa verið sleppt á Nýjabæjarafrétt á ábúðartíma hans á Ábæ, þegar flest var. Hafi það bæði verið fé hans svo og annarra manna, sem fengið hafi að nota afréttina gegn gjaldi. Ekki kveðst Gunnar vita, hver gert hafi réttina við Fossá eða hvenær hún hafi verið gerð. Hann kveður réttina hafa verið gamla, þegar hann kom á þessar slóðir. Gunnar kveðst hafa álitid, að landamerki Nýjabæjar að sunnan hafi legið um Hörtnárdrög, þar sem Hörtnárdalurinn sé síðasti dalurinn þarna fyrir sunnan, en enginn dalur sé við Geldingsá, aðeins drög.

Vitnið Stefán Jónsson, bóndi á Höskuldsstöðum í Akrahreppi, sem er fæddur hinn 8. júlí 1892 og hefur átt þar heima alla sína ævi, kveðst hafa orðið fjallaskilastjóri í Akrahreppi á árinu 1919 og verið það til ársins 1931. Ekki kveður hann sér kunnugt um, hvernig göngum og gangnaskilum hafi verið hagað á Nýjabæjarafrétt þann tíma, sem Eyfirðingar hafi átt Nýjabæ og hálfa Nýjabæjarafrétt, en hálf Nýjabæjarafrétt hafi þá verið talin fylgja Nýjabæ. Kveður Stefán það víst, að hreppsnefnd Akrahrepps hafi lítil eða engin afskipti haft af gangnaniðurröðun í Austurdal fyrr en 1916, en áður hafi dalbúar sjálfir haft samkomulag um gangnaskil á afrétt sinni. Snemma á þeim árum, sem hann var fjallaskilastjóri, kveðst Stefán hafa átt bréfaskipti við fjallaskilastjóra Saurbæjarhrepps í Eyjafirði, sem hann minnir, að hafi verið Jón Sigfússon, og hafi samizt svo eftir bréfaskiptum þessum, að Akrahreppur legði til tvo menn á Fjöllin, þ. e. svæðið framan Fossár,

og Eyfirðingar tvo menn. Stefán kveður sér eldri menn, sem kunnugir voru staðháttum, hafa talið, að allt svæðið framan Geldingsár, svo langt fram sem vötn falla til Skagafjarðar, tilheyrði Nýjabæjarafrétt. Stefán kveður það því ekki hafa þótt nema sjálfsagt, að Skagfirðingar leggðu til menn á Fjöllin, þó að þeir ættu sáralitla fjárvon, en hins vegar hafi Eyfirðingar þá og lengi síðan átt allmargt fé á Fjöllunum og muni einstaka maður jafnvel hafa rekið fé vestur á vorin, að því er hann kveðst hafa heyrt sagt, enda sé torfærulítill leið þaðan. Eftir að hann hætti fjallskilastjórn, kveðst Stefán hafa farið haustið 1932 í smölun á Nýjabæjarafrétt ásamt Jóni Gíslasyni, bónda í Miðhúsum, og Eyfirðingum. Kveður hann þá hafa rekið fjársafnið í rétt við Fossá, en rétt þessa kveður hann hafa verið byggð árið 1922 og kveður Hrólf Þorsteinsson á Ábæ hafa séð um byggingu hennar á kostnað Skagfirðinga að mestu eða öllu leyti. Stefán kveður þá Skagfirðingana hafa átt þarna fáar kindur, en kveður margt fé hafa verið eftir í réttinni, er þeir höfðu tekið sitt fé úr. Eftir 1944 kveðst Stefán nokkur haust hafa farið í undanreið þarna fram eftir og hafi þá alltaf verið sama sagan, að úr Skagafirði hafi verið lítið brot af því fé, sem fundizt hafi á svæðinu. Kveðst hann muna eftir, að fæst hafi verið 5 kindur, sem þeir Skagfirðingar hafi fengið og hafi verið um $\frac{1}{10}$ hluti af safninu. Stefán kveðst hafa heyrt, að Steingrímur Jónsson, bóndi á Silfrastöðum, sá er seldi Eyfirðingum Nýjabæ með hálfri afréttinni, hefði talið, að Nýibær ætti land suður fyrir Laugafell og land með Jökulsá eystri til Hofsjökuls. Ekki kveðst Stefán hafa haft spurnir af því, að menn úr Austurdal eða aðrir hafi rekið fé sitt fram fyrir Fossá utan einn maður, er gerði það í eitt skipti og þá fáeinar geldkindur, enda Fossá slíkur farartálmi, að fjárrekstur yfir hana með fé á vori sé að heita má ófær.

Jóhann Lárus Jóhannesson, bóndi á Silfrastöðum í Akrahreppi, einn af varnaraðiljum máls þessa, er fæddur hinn 20. maí 1914 á Lýtingsstöðum í Lýtingsstaðahreppi, þar sem hann átti heima í eitt ár. Á Silfrastöðum hefur hann búið frá því á árinu 1951. Hann hefur skýrt svo frá, að er hann hafi keypt Ábæ og Nýjabæ í Akrahreppi ásamt öllu tilheyrandi, hafi hann talið sig meðal annars vera að kaupa alla Nýjabæjarafrétt. Kveðst hann jafnan hafa heyrt, að skýlausar heimildir væru fyrir, að Nýjabæjarafrétt næði suður að Geldingsá, en um fjöllin þar suður af hafi verið óvissa, því að þau hafi helzt enginn viljað eiga, meðan menn hafi þurft að inna af hendi gangnaskil. Jóhann kveður sér hafa fundizt

þetta svæði vera innan Skagafjarðarsýslu, enda sé miðað við vatnaskil eða stærstu vatnadrög. Jóhann kveðst minnst þess, að fylgt hafi handskrifaður miði kaupsamningi, sem gerður var, þegar Gunnar Gíslason seldi Akrahreppi Ábæ og Nýjabæ svo og þegar Akrahreppur seldi jarðir þessar aftur. Kveður hann sig minna, að á miða þessum hafi staðið, að Nýjabæjarafrétt næði suður að Geldingsá eða jafnvel lengra, en kveðst þó ekki geta fullyrt um það. Af efni þessa miða kveðst Jóhann muna, að Merkigil ætti upprekstur fyrir geldfé á Nýjabæjarafrétt fram fyrir Fossá gegn hagagöngu fyrir hross í Merkigilslandi niður að Silungalæk þann tíma, sem ekki væri haft í seli í Miðhúsum. Jóhann kveður sig minna, að miði þessi hafi verið dagsettur skömmu fyrir síðustu aldamót og undir hafi verið rituð nöfn nokkurra manna, og kveðst hann hafa verið þeirrar skoðunar, að þar væri um að ræða einhverja eigendur Ábæjar og Nýjabæjar. Ekki kveðst hann nú kunna að greina frá nöfnum þessum. Jóhann kveðst síðast muna eftir miða þessum, skömmu eftir að kaupin gerðust 1952, en kveðst nú ekki geta fundið hann þrátt fyrir mikla leit. Jóhann kveðst ekki vita til þess, að Merkigil hafi nokkurn tíma rekið fé suður fyrir Fossá. Hann kveður Merkigil ekki hafa rekið fram fyrir Nýjabæ á seinni árum, en kveðst ekki vita, hvernig því hafi verið háttað áður fyrr. Jóhann kveðst telja, að heimaland Nýjabæjar hafi frá fornu fari náð frá Tinná að Hvítá. Ekki kveðst Jóhann vita um sýslumörkin fyrir sunnan Miðás.

Bjarni Halldórsson, bóndi á Uppsölum í Akrahreppi, einn af varnaraðiljum máls þessa, hefur skýrt svo frá, að hann hafi verið fjallskilastjóri í Akrahreppi á árunum 1937—1950. Kveður hann Skagfirðinga og Eyfirðinga þá hafa leitað Laugafellsöræfi saman, tveir menn frá hvorri sýslu, að undanskildum tveimur til þremur árum, er fjárskipti hafi verið, þá hafi Eyfirðingar ekki sent leitar-menn, heldur greitt sem svarað hafi til tveggja dagsverka. Bjarni kveður Eyfirðinga aldrei hafa farið í eftirleitir á greindu land-svæði, svo að hann muni, en hins vegar hafi Skagfirðingar jafnan gert það, enda hafi þeir talið sér það skylt, þar sem þeir hafi átt landið. Bjarni kveður Skagfirðinga hafa leitað Nýjabæjar-afrétt og Laugafellsöræfi frá ómunatíð. Ef þeir hafi fundið þar eyfirzkt fé, hafi það verið venja að selja það á uppboði og taka helming verðs, sem fyrir það fékkst. Kveður Bjarni þetta hafa verið tildrög þess, að Eyfirðingar hafi sjálfir farið að leita svæðið, og hafi þeir farið í leitirnar um viku á undan Skagfirðingum.

Fyrst eftir að Eyfirðingar hófu leitir á greindu svæði, kveður Bjarni þá hafa gengið féð í sundur við Geldingsá, en eftir að fénu fjölgaði, hafi þeir farið að draga sundur við Fossá og hafi Eyfirðingar og Skagfirðingar þá smalað saman svæðið milli Geldingsár og Fossár. Bjarni kveður dregið hafa verið sundur við Fossá Eyfirðingum til hagræðis, svo að þeir þyrftu ekki að fara með féð niður að Ábæ. Ekki kveðst Bjarni vita, hvenær fyrst hafi verið dregið sundur við Fossá.

Vitnið Steinþór Stefánsson, sem fæddur er hinn 8. apríl 1908 á Þverá í Akrahreppi og hefur búið þar alla tíð, hefur skýrt svo frá, að er hann hafi keypt hluta af Ábæ og Nýjabæ í Akrahreppi, hafi hann álitnið sig vera að kaupa alla Nýjabæjarafrétt, sem hann hafi aldrei heyrt annað en væri svæði suður að Geldingsá og að einhverju leyti fjöllin þar fyrir sunnan, enda kveður hann sér jafnan hafa fundizt, að hann ætti að einhverju leyti allt það svæði, sem gangnaskil væru gerð á. Ekki kveðst Steinþór minnst þess, að hann hafi nokkru sinni séð landamerkjaskrá fyrir Nýjabæ. Hann kveðst ekki vita, hvar sýslumörkin milli Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu séu fyrir sunnan Miðás.

Vitnið Jóhann Sigurðsson, fyrrum bóndi á Úlfsstöðum í Akrahreppi, sem fæddur er hinn 5. júní 1883, hefur skýrt svo frá, að hann hafi flutzt að Úlfsstöðum árið 1917. Hann kveður það hafa verið á fyrstu árum sínum þar, sem Magnús Gíslason á Frostastöðum, þáverandi hreppstjóri, hafi gert hann út til þess að ganga frá kaupum á Nýjabæjarafrétt fyrir hönd Magnúsar. Kveður Jóhann sig minna, að Nýjabæjarjörðin hafi einnig verið með í kaupunum. Jóhann kveður þá Davíð á Kroppi, Einar á Stokkahlöðum og Magnús á Grund hafa skrifað undir samninginn af hálfu Eyfirðinga og hafi það verið á Grund í Eyjafirði. Kveður hann kaupverðið hafa verið 600 krónur. Jóhann kveðst strax hafa afhent Magnúsi kaupbréfið, er hann kom úr ferðinni. Jóhann kveður það fjarri því, að hann þekki takmörk Nýjabæjarafréttar, og kveðst hafa sagt Magnúsi Gíslasyni það, að hann þekkti engin ornefni á þessu svæði, er hann var gerður út í umrædda sendiför, en Magnús hafi ekki sett það fyrir sig. Jóhann kveðst ekki þekkja sýslumörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu fyrir sunnan Nýjabæjarfjall, enda hafi hann aldrei komið þar.

Verður nú vikið að rökstuðningi málsaðilja fyrir kröfum sínum. Sóknaraðiljar reisa dómkröfur sínar á því, að samkvæmt fyrrgreindum landamerkjabréfum Hóla og Möðruvalla, dags. 28. apríl 1886, 23. maí 1889 og 15. júní 1923, eigi Möðruvellir afréttarland

frá Sandá, allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðum megin og þaðan suður á fjall að svonefndu Laugafelli, en Hólar hafi átt afrétt í Eyjafjarðardal að austanverðu árinna fram frá Klaufá, þar sem við hana er byggður trippagarður, og að vestanverðu árinna fram frá trippagarði þeim, sem byggður er rétt á móti garðinum að austanverðu árinna, og fram til jökla að austan og vestan til sýslumóta. Í landamerkjalýsingu Hóla frá 15. júní 1923 segir svo: „Afréttarland er sem hér segir: Á Eyjafjarðardal sunnanverðum er þverá, er Klaufá heitir. Við hana er hlaðinn fyrirstöðugarður. Gengt þessum garði er annar garður vestanmegin árinna. Eiga Hólar afrétt frá Klaufá og garðinum vestanmegin og fram það sem dalurinn nær á efstu fjallsbrún að austan og að sýslumótum að vestan“.

Rétt sinn samkvæmt þessum landamerkjaskrá hafi eigendur jarðanna framselt sóknaraðila, sbr. fyrrgreinda samninga um þetta efni, dags. 11. maí 1963 og 19. júlí 1965, en sóknaraðili hafi nú þegar hafið gróðurtilraunir á þessu landsvæði.

Samkvæmt nefndum landamerkjaskrá sé það ljóst, að Hólar og Möðruvellir hafi átt landsvæði það, sem sóknaraðili gerir nú tilkall til. Þetta styðji enn fremur munnmælasaga, fyrst skráð af séra Einari Thorlacius um 1840 í sóknarlýsingu Saurbæjar, um það, að Þórunn ríka, sem bjó á Möðruvöllum um 1400, hafi flutt sig með hyski sitt suður að Laugafelli, meðan svarti dauði geisadi, og hafzt þar við. Þá muni hún enn fremur hafa haft þar í seli fyrstu sumrin eftir pláguna. Bendi þetta eindregið til þess, að Laugafellsöræfin hafi tilheyrt Möðruvöllum.

Aftur á móti sé engin landamerkjaskrá til fyrir Nýjabæ, að minnsta kosti hafi hún eigi fundizt. Hafi þó verið boðið bæði samkvæmt lögum nr. 5/1882 um landamerki og lögum nr. 41/1919 um landamerkjagerð að gera landamerkjalýsingar.

Þá sé orðalagið í afsalinu fyrir Nýjabæ frá 29. janúar 1464 „ok suo langt aa fioll fram sem votn dragha. ok egh uard fremst eigandi ath“ það óljóst, að það geti eigi haft gildi fyrir úrslit málsins. En verði byggt á nefndu afsali, hefur lögmaður stefnanda haldið því fram, að með orðalaginu „ok egh uard fremst eigandi ath“ sé aðeins átt við dali þá, er ganga austur úr Austurdal, en alls ekki eins langt suður og vötn draga, því að þá hefði orðið að standa til jökla eða eitthvað slíkt, þar sem það sé málvenja í Austurdal að segja „fram í dal“ í merkingunni „austur í dal“.

Lögmaður varnaraðilja hefur sérstaklega mótmælt þessum skilningi á orðalagi afsalsins.

Enn fremur bendir sóknaraðili á, að jarðirnar Hólar og Möðruvellir í Eyjafirði hafi öldum saman verið höfuðból í eigu einstakra manna, og samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hafi dýrleiki þeirra verið langtum meiri og þær framfleytt stærri bústofni heldur en jarðirnar Ábær og Nýibær með Tinnárseli í Austurdal, sem verið hafi kotjarðir, lengst af í eigu Hólastóls, er ábúendur hafi unnvörpum flosnað upp af, sbr. Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781—1953, dskj. nr. 42. Þessa staðreynd telur sóknaraðili, að renni enn styrkari stoðum undir þá staðhæfingu sína, að land það, sem um er deilt í máli þessu, hafi tilheyrt jörðunum Hólum og Möðruvöllum, en ekki fyrrgreindum jörðum í Austurdal.

Samkvæmt lögum um alþingiskosningar nr. 52/1959, 5. gr. A., 3. tl., sé Skagafjarðarsýsla hluti af Norðurlandskjördæmi vestra, en samkvæmt 5. gr. B., 1. tl., sé Eyjafjarðarsýsla hluti af Norðurlandskjördæmi eystra. Í Ríkishandbók Íslands, útg. 1965, séu sýslumörk Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslna sunnan þess svæðis, þar sem sýslumörk fyrrgreinds uppdráttar herforingjaráðsins (útg. 1945, mælikvarði 1 : 500.000) þrýtur, þ. e. í tunguna, sem myndast milli nyrðri og syðri kvíslar Fossár, dregin lauslega með punktalínu suður í Hofsjökul.

Virðist sóknaraðilja punktalína þessi dregin í austanvert Miklafell í Hofsjökli, eða í fjallið „Klakk“, 1.040 m, er rís nyrzt í austasta sveig Hofsjökuls.

Af þessu og fyrrgreindum hæðarmælingum dr. Þorvalds Thoroddsens svo og þeim uppdráttum af þrætusvæðinu, er getið hefur verið hér að framan, virðist sóknaraðilja, að ráða meg, að sýslumörkin séu við Jökulsá eystri á svæðinu frá ármótum hennar og Geldingsár fram, þar til fengin sé bein lína frá árbakkanum suður í Miklafell eða Klakk í austurrönd Hofsjökuls.

Til frekari áréttingar þessu sjónarmiði bendir sóknaraðili á, að í lýsingu Eyjafjarðarsýslu eftir Steindór Steindórsson, útg. 1949, segi: „Suður frá Öxnadalshéið liggja mörkin (þ. e. sýslumörkin) milli Austurdals og Nýjabæjarafréttar í Skagafirði og Eyjafjarðardals“. Nýjabæjarafrétt sé þar talin liggja vestan sýslumarkanna, sem sýnd eru á herforingjaráðsuppdrættinum, útg. 1945, mælikv. 1 : 500.000. Virðast sýslumörkin þar dregin samhliða norðurkvísl Fossár eftir Urðarvatnahálsi í tunguna milli

norður- og suðurkvísla Fossár. Í ritinu „Göngur og réttir“, II. bindi, þar sem skráð er afréttarlýsing Nýjabæjarafréttar af Hjörleifi Kristinssyni, bónda á Gilsbakka, Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu, segir svo á bls. 262: „Vel má og vera, að suðurtakmörk Nýjabæjarafréttar hafi verið við Fossá, en ekki Geldingsá, enda ganga Eyfirðingar afréttina framan Fossár. Er það athyglisvert, að hliðin milli Hvítár og Fossár er af Austurdælingum kölluð afrétt og virðist það sérheiti hennar. Fjallið austur af hlið þessari heitir líka Afréttarfjall“.

Fyrir framan Fossá meðfram Jökulsá eystri, þar til Jökuldal brýtur við Stórahvamm, heiti Langahlíð. Vorið 1905 hafi bóndinn á Möðruvöllum, Jóhann Jóhannsson, og bændur í Fjósakoti, Guðrúnarstöðum og Öxnafeili í Saurbæjarhreppi rekið geldfé og fráfærulömb suður í Lönguhlíð við Jökulsá eystri. Muni Möðruvallabóndi þar hafa talið sig reka fé í sitt eigið land, en hinir bændurnir leitað samþykkis hans. Telur sóknaraðili, að þessir rekstrar í Lönguhlíð muni hafa tíðkapt um nokkurt árabíl, meðan fráfærur voru tíðkaðar, a. m. k. til ársins 1909 (hér mun vera á misskilningi byggt hjá sóknaraðilja, sbr. vitnaleiðslurnar hér að framan).

Á árunum eftir 1850 hafi Eyfirðingar hafið reglulegar fjárleitir á öræfin framan Fossár langt suður fyrir Laugafell allt til Hofsjökuls og suður að Þjórsá og austur að leitarsvæðum Þingeyinga. Við Fossá hafi leitarmörk Eyfirðinga og Skagfirðinga verið og þar hafi fé þeirra verið greint í sundur. Skagfirðingar hafi ekki gengið reglulegar göngur eða fjárleitir fram fyrir Fossá, þótt einstakir menn í Austurdal hafi hins vegar oft farið í leitir á haustin á eigin vegum fram fyrir Fossá, og muni það fé, er fannst í þessum einkaleitum, að mestu hafa verið eign Eyfirðinga og að einhverju leyti Þingeyinga.

Þegar Eyfirðingar hafi einir gert reglulegar leitir á þessu svæði, hafi þeir í fyrstu rekið allt fé, er þeir hafi fundið, norður fyrir fjall til Eyjafjarðardals. Síðan hafi Austdælir farið að koma til að sækja fé sitt, ef þeir hafi vitað, hvenær Eyfirðingar voru á ferðinni. Á þessum tímum hafi þó verið mjög lítið um skagfirzkt fé á þessum slóðum vegna þeirrar fyrirstöðu, sem Fossá veitti.

En vorið 1916 hafi bóndinn í Ábæ í Austurdal rekið geldfé sitt fram fyrir Fossá og eftir það hafi fé af bæjum í Austurdal tekið að leita suður fyrir Fossá. Árið 1920 hafi verið svo komið, að fjárfjöldi úr Austurdal á svæðinu hafi verið orðinn það mikill, að eigi hafi þótt sanngjarnt, að Eyfirðingar sæju einir um göng-

urnar framan Fossár eða kostuðu þær. Jón Sigfússon, þáverandi fjallsskilastjóri í Saurbæjarhreppi, hafi því tjáð fjallsskilastjóra Akrahrepps, að Eyfirðingar gætu ekki lengur smalað Laugafells-öræfin án þess að taka gjald af skagfirzku fé, er þar kæmi fyrir. Jafnframt hafi hann boðið til samstarfs um smölun á þessu svæði, ef Skagfirðingar vildu það heldur. Hafi Skagfirðingar kosið síðari kostinn og gert samning við Eyfirðinga um tölu leitarmanna, leitartíma og meðferð óskilafjár, er fyrir kæmi á svæðinu. Hafi þá í fyrsta skipti verið sendir menn í göngur þangað suður af hálfu Skagfirðinga. Meðan Eyfirðingar hafi smalað svæðið einir, hafi að jafnaði verið fjórir menn í göngum, en eftir að Skagfirðingar hafi farið að taka þátt í þeim, hafi gangnamennirnir orðið 5, þrír frá Eyfirðingum, en frá Skagfirðingum tveir. Hafi leitirnar staðið í fjóra daga og lokið við Fossá, þar sem féð hafi verið dregið sundur.

Þá bendir sóknaraðili á það, að bæði sýslusjóður Eyjafjarðarsýslu og hreppssjóður Saurbæjarhrepps hafi um áratugi veitt styrk til fjárleitar á svæðinu suður og vestur af Eyjafjarðardal, svo sem rakið hefur verið hér að framan.

Enn fremur leggur sóknaraðili áherzlu á það, að eigi sé það einhlít regla, að sýslumerki liggi á vatnaskilum, og bendir því til áréttingar á mörkin milli Suður-Þingeyjarsýslu og Norður-Múlasýslu, sem séu ekki um Jökulsá á Fjöllum, heldur aðeins vestan hennar.

Að endingu hefur sóknaraðili haldið því fram, að sýslufundargerð Skagafjarðarsýslu frá aukafundinum 18. september 1947, þar sem fjallað er um umsókn Ferðafélags Akureyrar til byggingar sæluhúss norðan Laugafells, geti eigi haft nein áhrif á úrslit þessa máls, þar sem varnaraðiljar hafi hvorki getað lagt fram bréfið frá ferðafélaginu né bréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu, er eigi að hafa fylgt því, svo sem sóknaraðili hafi skorað á þá að gera í greinargerð sinni.

Varnaraðiljar byggja dómkröfur sínar á því, að í afsali Jóns Tryggvasonar, bónda á Möðruvöllum, til Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps, dags. 11. maí 1963, segi einungis, að hann afsali félaginu öllu því landi, sem tilheyri Möðruvöllum sunnan dalbotna Sölvadals. Um stærð landsins og mörk sé ekkert greint. Í landamerkjaskrá Möðruvalla, dags. 28. apríl 1886, segir: „Afréttarland á jörðin frá Sandá allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðumegin og þaðan suður á fjall að svonefndu Laugafelli“. Af orðalagi landamerkjaskrár

þessarar sé mjög óvíst, hvaða land sé hér um að ræða og hvar það fell sé, sem þar er kallað Laugafell. Benda varnaraðiljar sérstaklega á, að Möðruvellir standa austan megin í Eyjafjarðardal.

Í skrá um afréttir og fjárréttir í Eyjafjarðarsýslu frá 1894 séu taldar þessar afréttir í Saurbæjarhreppi: Sandárdalur frá heimasta flóa, Sölvadalur, Hraunárdalur og Hraunártungur, en þetta séu þau afréttarlönd, er virðist geta tilheyrt Möðruvöllum.

Í Fasteignabók Eyjafjarðarsýslu 1849—1850 segir svo um Möðruvelli: „Jörðin á afrétt, er með einu nafni nefnast Sölvadalstungur, er rúmlítill, er grýtt, graslítill og skriðuhætt“. Ljóst er, að þá hafi afréttarland Möðruvalla eigi verið talið ná fram til Hofsjökuls og vestur að Jökulsá eystri.

Þá segi í Fasteignamatsbók Eyjafjarðarsýslu frá 1916, að jörðinni fylgi afréttarlönd, Sölvadalur, Hraunárdalur og Hraunártungur, þótt jörðin hafi ekki tekjur af þeim. Sé litið á landabréf, sjáist afréttarlönd þessi vel, en hins vegar sé ljóst, að eigi ná lönd þessi fram að Hofsjökli.

Með yfirlýsingu Geirlaugar Jónsdóttur, dags. 19. júlí 1965, sé Upprekstrarfélagi Saurbæjarhrepps fengið til fullra umráða afnot alls lands, sem tilheyri Hólum, sunnan og vestan Eyjafjarðardals, svo lengi sem félagið starfi og vilji nýta það. Það sé hins vegar ekki neitt tekið fram um það, hvert sé landsvæðið eða hvar mörk þess séu.

Í Fasteignabók fyrir Eyjafjarðarsýslu 1849—1850 segir, að jörðin eigi afrétt á svokölluðum Eyjafjarðardal báðum megin og engin önnur hlunnindi. Þá segi í Fasteignamatsbók Eyjafjarðarsýslu frá 1916 varðandi Hóla, að búhagar séu þar þröngir og jörðinni fylgi afréttin Hóladalur. Af þessum ummælum sé það ljóst, að þá hafi ekki verið talin fylgja jörð þessari stór lönd allt fram að Hofsjökli og vestur að Jökulsá eystri.

Austurdalur í Skagafirði hafi fyrr á öldum verið byggður mjög langt fram á öræfi. Hann sé nú í eyði fyrir framan Merkigil. Þar fyrir framan hafi verið þrír bæir, er hér komi sérstaklega við sögu, Nýibær, sem muni hafa farið endanlega í eyði um 1849, og Ábær, sem farið hafi í eyði 1944. Eyðibýlið Tinnársel var einnig á þessum slóðum.

Varnaraðiljar, sem nú eru eigendur þessara jarða, benda á, að samkvæmt landamerkjaskrá Ábæjar frá 24. maí 1888 sé hálf Nýjabæjarafrétt talin fylgja Ábæ. Landamerkjaskrá Nýjabæjar hafi ekki fundizt, en ætíð hafi verið talið, að jörðinni fylgdi hálf

Nýjabæjarafrétt, er næði svo vítt sem vötn féllu í Skagafjörð, þ. e. a. s. allur sá dalur, sem myndast af Jökulsá eystri og þverám hennar allt til Hofsjökuls. Þessu til áréttingar benda varnaraðiljar á afsalið frá 29. janúar 1464, þar sem Þorleifur Árnason selur hálfa jörðina Nýjabæ, en þar séu merki talin að Tinná og svo langt á fjöll fram sem vötn draga. Það sé einnig ljóst, að aldrei hafi verið talinn leika vafi á því í hugum manna fram að þeim tíma, er málaferli þessi hófust, að land þetta væri í raun og veru afréttarland Skagfirðinga. Á sömu skoðun hafi stjórnendur Ferðafélags Akureyrar og sýslumaður Eyjafjarðarsýslu verið árið 1947, þegar félagið hafi sótt um leyfi til að reisa sæluhús skammt frá Laugafelli og fengið til þess meðmæli sýslumanns Eyjafjarðarsýslu. Mótmæla varnaraðiljar kröfum sóknaraðilja til þessa landsvæðis sem hreinni markleysu, enda geti það engan rétt skapað þeim til landsins, þótt þeir nú á alsíðustu árum hafi byrjað uppgræðslu á Nýjabæjarafrétti.

Þegar litið sé á uppdrátt að Mið-Norðurlandi, þ. e. a. s. Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu, sjáist vel, að Skagafjarðardalurinn með þeim dölum, sem fram að honum liggja, nái sem ein órofa heild fram að Hofsjökli. Alkunnugt sé, að það hafi verið gömul venja við landskipti að telja dali með ám frá upptökum til sjávar. Og sé litið á Eyjafjarðardal, þá endi hann að sjálfsögðu þar, sem vatnasvæði Eyjafjarðarár sleppir, enda sjái það allir, hve óvenjulegt það væri, ef tveir bæir í Eyjafirði, þar af annar austan dals, ættu land að Jökulsá eystri og stóran hluta af Jökulsárdalnum sjálfum, dal, er sé í beinu samhengi við meginbyggð Skagafjarðarsýslu, enda þótt nú sé kominn í eyði.

Varnaraðiljar viðurkenna, að á ýmsu hafi gengið með göngur og gangnaskil á þessu svæði, en þó hafi Skagfirðingar ætíð gengið fram að Geldingsá, en þar fyrir framan og Laugafellsöræfi muni Skagfirðingar og Eyfirðingar hafa gengið í félagi. Jafnframt benda varnaraðiljar á, að svo virðist sem þeir, er kalli til eignarréttar á þessu svæði úr Eyjafirði, hafi talið þann eignarrétt hæpinn, þar sem þeir hafi talið sig þurfa að fá sérstakan styrk úr sýslusjóði Eyjafjarðarsýslu til að fara göngur þessar.

Þá telja varnaraðiljar, að mælingar dr. Þorvalds Thoroddsens, þar sem hann telur ýmsa tilgreinda staði þarna á öræfunum vera innan Eyjafjarðarsýslu, skipti hér engu máli, þar sem dr. Þorvaldur hafi ekki verið staðkunnugur á þessu svæði og ekki fengizt við neinar landamerkjaákvarðanir.

Ekki fá varnaraðiljar heldur séð, að lýsingar þeirra Steindórs

Steindórssonar eða Hjörleifs Kristinssonar á Gilsbakka geti skipt hér verulegu máli, enda séu þær ónákvæmar. Í þessu sambandi mótmæla þeir því sérstaklega, að Skagfirðingar hafi eigi gengið fram fyrir Fossá, og einnig, að fé úr Akrahreppi hafi ekki verið rekið fram fyrir Fossá fyrr en árið 1916.

Að endingu hafa varnaraðiljar vakið athygli á því, að á uppdrætti þeim, er sóknaraðili hafi lagt fram, sé orðið „Nýjabæjarafrétt“ afmáð, af því að það komi ekki heim við dómkröfur sóknaraðilja. Staðsetning heitisins á uppdráttinn gefi þó allmikla vísbendingu í máli þessu, þar sem ekki sé annað ætlandi en kortargerðarmenn hafi við gerð kortsins einungis gert það, sem þeir hafi álitid réttast. Hljóti þeir að hafa haft einhverjar upplýsingar, munnlegar eða skriflegar, um staðsetningu Nýjabæjarafréttar, þá er þeir gerðu uppdráttinn. Telja varnaraðiljar, að hér sé enn eitt atriði á ferðinni, er renni stoðum undir málstað þeirra.

Samkvæmt lögum Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps er tilgangur félagsins sá, að hlutast til um, að landsvæðið austan Jökulsár í Austurdal frá Fossá að norðan suður að Fjórðungskvísl verði grætt upp og notað til sumarbeitar fyrir sauðfé félagsmanna. Er kröfugerð félagsins í máli þessu á því byggð, að það hafi tekið eignarheimildir að landsvæði þessu frá eigendum Möðruvalla og Hóla í Saurbæjarhreppi, sem frá fornu fari telji til eignar á landsvæðinu. Er ljóst, að aðeins er byggt á afréttarlöndum jarða þessara, en ekki heimalöndum.

Eins og áður er rakið, segir svo um afrétt Möðruvalla í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns: „Afréttarland á staðurinn fram úr Sölvadal, sem heitir Sölvadalstúngur, og brúkast af öllum ábúendum Möðruvalla eigna til uppreksturs fyrir lömb og geldfé, og so eru þangað stundum látnir hestar á sumur“.

Um Hóla segir svo um sama atriði í Jarðabókinni: „Afrétt á staðurinn fram frá Tjarnarlandi og botninn á Eyjafjarðardal“.

Í Fasteignamatsbók Eyjafjarðarsýslu 1849—1850 er þess getið um jörðina Hóla, að afrétt sé fyrir hana og fyrir aðra á svokölluðum Eyjafjarðardal báðum megin og engin önnur hlunnindi. Í Jarðeignamatsbók Eyjafjarðarsýslu 1849—1850 er þess getið um jörðina Möðruvelli með eyðihjáleigunni Sveinshúsum, að jörðin sé næstum haglendislaus. Jafnframt er þess getið, að jörðin eigi afrétt, er með einu nafni kallist Sölvadalstúngur, sem sé rúmlítill, grýtt, graslítill og skriðuhætt. Í landamerkjalyðingu Hóla með hjáleigum, sem gerð var hinn 23. maí 1889 og þinglesin 24. s. m. og staðfest var af eigendum Hólatorfunnar, Arnarstaða og Vatns-

enda, er skráð, að Hólar eigi afrétt í Eyjafjarðardal að austanverðu árinna fram frá Klaufá og að vestanverðu árinna frá trippagarði þeim, sem sé byggður þar við ána á móti trippagarði austan árinna, „og fram til jökla að austan og vestan til sýslumóta“. Í landamerkjalyýsingu Möðruvalla, sem gerð var hinn 28. apríl 1886 og þinglesin 24. maí 1888 og staðfest var af eigendum Möðruvalla, Kálfagerðis, Æsustaða, Helgastaða, Skriðu, hálfra Ánastaða, Núpufells, Stekkjarflata og Fjósakots, er skráð, að jörðin eigi afrétt „frá Sandá allan Sölvadal að austan og Sandárdal að vestanverðu og Hraunárdal allan báðumegin og þaðan suður á fjall að svonefndu Laugafelli“. Við lýsingu jarðarinnar Hóla í Fasteignamatbók Eyjafjarðarsýslu 1916 er um landamerki vísað til fyrrgreindrar landamerkjalyýsingar, sem þinglesin var hinn 24. maí 1889. Í frekari lýsingu jarðarinnar er þess getið, að henni fylgi afréttin, Hóladalur, en henni ekki lýst nánar. Við lýsingu jarðarinnar Möðruvalla í Fasteignabók Eyjafjarðarsýslu árið 1916 er um landamerki vísað til landamerkjalyýsingar, sem fram lögð hefur verið í eftirriti, en ekki verður séð, hvernig sú lýsing hefur verið. En þarna í bókinni er gerð sjálfstæð lýsing á jörðinni. Um afrétt jarðarinnar segir þar svo: „Jörðinni fylgja afréttarlönd, Sölvadalur, Hraunárdalur og Hraunártungur, þó jörðin hafi ekki tekjur af þeim“. Í landamerkjalyýsingu Hóla, sem gerð var hinn 15. júní 1923 og þinglesin hinn 19. júní 1923 og staðfest af eigendum Hóla, Tjarna, Arnarstaða, Skáldastaða, Kolgrímastaða, Vatnsenda og Þormóðsstaða, er þess getið, að jörðin eigi afréttarland sem hér segir: „Á Eyjafjarðardal austanverðum er þverá, er Klaufá heitir. Við hana er hlaðinn fyrirstöðugarður. Gegnt þessum garði er annar garður vestanmegin árinna. Eiga Hólar afrétt frá Klaufá og garðinum vestanmegin, og fram það sem dalurinn nær, á efstu fjallsbrún að austan og að sýslumótum að vestan“.

Ljóst er af því, sem hér hefur verið rakið, að misræmi er milli þessara heimilda um víðáttu afréttarlanda jarðanna Hóla og Möðruvalla, og kemur eigi fram, á hvaða grundvelli víðátta afréttarlandanna, eins og þeim er lýst í landamerkjalyýsingunum frá 1886 og 1889, er byggð. Elzta heimild um ítök Möðruvalla á Laugafellsöræfum er sóknarlýsing sr. Einars Thorlacius í Saurbæ frá 1840, þar sem getið er vegar úr Sölvadal „og þaðan undir Laugarfell. Þar hafði Þórunn ríka á Möðruvöllum sumarsel og hélt þar til með hyski sitt, eftir tradition, meðan svartidauði geisaði yfir“. En þar sem svipaðar sagnir um flótta fyrirfólks

upp á öræfi í svartadauða eru kunnar víða um land og eru með flökkusagnasvip (t. d. um Torfa í Klofa, sem flúði á Torfajökul, og um aðra húsfreyju í Eyjafirði, Grundar-Helgu, sem flúði á fjöll, Þórunn ríka á Möðruvöllum er og ella ókunn, verður ekki talið, að sögn þessi sé gild heimild. Verður raunar að telja líklegt, að hin óljósa lýsing á afréttarlandi Möðruvalla í landamerkjalyðingu frá 28. apríl 1886: „og þaðan suður á fjall að svonefndu Laugafelli“ — eigi rætur að rekja til fyrrgreindrar sagnar um Þórunni ríku, enda er Laugafell eitt kennimerkja suður á öræfunum nefnt í báðum gögnunum. Þykir því verða að byggja á því við úrlausn máls þessa, að afréttarlönd jarðanna Hóla og Möðruvalla nái ekki suður fyrir Eyjafjarðardal, enda verður ekki talið, að fjárleitir Eyfirðinga eða framkvæmdir á svæðinu suður og vestur af Eyjafjarðardölum hafi skapað Hólum og Möðruvöllum umráðarétt yfir því svæði, sem Upprekstrarfélag Saurbæjarhrepps gerir nú tilkall til.

En hver afréttarmörk milli Hóla og Möðruvalla niður á Eyjafjarðardölum eru gagnvart öðrum jörðum þar í sveitum, er hins vega eigi til úrlausnar í þessu máli.

Rétturinn lítur svo á, að ósannað sé, hvar Nýjabæjarafrétt sé staðsett austan Jökulsár eystri og hver séu takmörk hennar, enda ávallt talað um hana sem sjálfsagðan hlut án skilgreiningar í skjölum málsins, vitnum og aðiljum hefur eigi borið saman um staðfæringu hennar og umfang, og fram hefur komið, að örnefnið hefur eigi verið staðsett á landakort með þeirri nákvæmni, að byggt verði á.

Elzta skjal, sem lagt hefur verið fram í málinu, er afsalið fyrir hálfri jörðinni Nýjabæ frá 29. janúar 1464, frumrit á skinni. Í því afsali er það tekið fram, að jörðin eigi land að Tinná og svo langt á fjöll fram sem vötn draga, „ok egh uard fremst eigandi ath.“ Með þessu orðalagi telur rétturinn, að sé átt við allt land fyrir austan Jökulsá eystri frá Tinná allt til upptaka þeirra vatna, er að staðaldri falla til Austurdals, enda verður ekki á það fallið með sóknaraðiljum, að með orðinu „fremst“ sé átt við „til austurs“, heldur sé það hér í merkingunni „frekast“. Þetta afsal frá árinu 1464 verður að telja rétthærra heldur en landamerkjaskrár Möðruvalla og Hóla frá 28. apríl 1886 og 23. maí 1889 samkvæmt reglunni prior tempore potior jure. Þá er og á það að líta, að landamerkjaskrárnar stangast á innbyrðis, þær eru óljósari varðandi þrætulandið heldur en afsalið, og að endingu hefur hvorug þeirra verið árituð af eiganda Ábæjar og Nýjabæjar, svo sem lög-

skyldt var samkvæmt 3. gr. landamerkjálaga nr. 5/1882, sbr. nú 2. gr. laga nr. 41/1919 um landamerki. Að vísu vanrækti eigandi Nýjabæjar að fullnægja skyldum 3. gr. laga nr. 5/1882 og 2. gr. laga nr. 41/1919 um gerð landamerkjaskrár. Slík vanræksla varðaði sektarrefsingu samkvæmt 5. gr. laga nr. 5/1882 og nú 7. gr. laga nr. 41/1919, en ekki öðrum viðurlögum. Hins vegar verður ekki talið, að hún (vanrækslan) leiði til brottfalls eignarréttar, enda mundi þá eignarréttur falla brott með mjög óvenjulegum hætti, því að beitingarleysi eignarréttarins eitt sér leiðir eigi til brottfalls hans, heldur þarf til að koma beiting annars aðilja, er útiloki nýtingu eigandans sjálfs, en eigi hafa verið færðar sönnur á, að slík skilyrði hafi verið fyrir hendi.

Verður því að telja, að allt það land, sem um er talað í afsalinu frá 1464, tilheyri nú varnaraðiljum máls þessa, enda er ekkert fram komið í málinu, að það hafi síðar gengið undir jarðirnar Hóla eða Möðruvelli, svo að bindandi sé fyrir varnaraðilja, því að hvaða hugmyndir, sem einstakir kaupendur jarðarinnar Nýjabæjar fyrr eða síðar kunna að hafa gert sér um stærð hennar, þá verður eigi talið, að það hafi haft í för með sér breytingar á stærð landsins, eins og því er raunverulega lýst í afsalinu frá 1464, hvorki þannig, að það leiði til réttarmissis fyrir varnaraðilja, né heldur og þaðan af síður til réttarávinnings fyrir sóknaraðilja.

Samkvæmt því, sem nú hefur verið rakið, verður landamerkjálína varnaraðilja, eins og hún er dregin á uppdrættinum á dskj. nr. 31, þar á meðal fyrir austan Urðarvötn, tekin til greina að öðru leyti en því, að nema ber af henni totu fyrir suðvestan botn Eyjafjarðardals, og enn fremur að færa línuna til vesturs fyrir austan Laugakvísl á milli hæðarpunktanna 915 og 856, með því að rétturinn lítur svo á, að þar hafi varnaraðiljar farið út fyrir vatnaskil. Hefur rétturinn merkt þessa breytingu inn á uppdráttinn með rauðri brotinni línu.

Eftir atvikum öllum þykir rétt, að málskostnaður falli niður með hliðsjón af 178. gr. einkamálalaganna nr. 85/1936.

Málskostnaður sóknaraðilja þykir hæfilega ákveðinn kr. 140.381.40 og greiðist úr ríkissjóði. Af þeirri fjárhæð ber skipuðum talsmanni sóknaraðilja, Friðriki Magnússyni hæstaréttarlögmanni, kr. 110.000.00 í málssóknarlaun, enda er mál þetta mjög umfangsmikið.

Málskostnaður varnaraðilja og réttargæluaðilja, Skagafjarðarsýslu, þykir hæfilega ákveðinn kr. 155.787.00 og greiðist úr ríkis-

sjóði. Af þeirri fjárhæð ber skipuðum talsmanni þessara aðilja, Gísla G. Ísleifssyni hæstaréttarlögmanni, kr. 110.000.00 í málsvarnarlaun.

Dóm þennan kváðu upp Magnús Thoroddsen dómsformaður ásamt meðdómendunum Guðmundi Jónssyni borgardómara og Þórhalli Vilmundarsyni prófessor. Nokkur dráttur hefur orðið á uppsögn dóms þessa. Stafar hann af því, hversu umfangsmikið mál þetta var.

Dómsorð:

Kröfugerð varnaraðilja, eigenda Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli í Austurdal í Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu, eins og hún er mörkuð inn á uppdráttinn á dskj. nr. 31 (Atlasblað nr. 64 og 65, mælikvarði 1 : 100.000), er tekin til greina með þeim breytingum, sem dómurinn hefur merkt inn á uppdráttinn með rauðri, brotinni línu.

Málskostnaður fellur niður.

Málskostnaður sóknaraðilja, Upprekstrarfélags Saurbæjarhrepps í Eyjafjarðarsýslu, ákveðst kr. 140.381.40 og greiðist úr ríkissjóði. Af þeirri fjárhæð ber skipuðum talsmanni þeirra, Friðriki Magnússyni hæstaréttarlögmanni, kr. 110.000.00 í málssóknarlaun.

Málskostnaður varnaraðilja, eigenda Ábæjar og Nýjabæjar með Tinnárseli í Austurdal í Akrahreppi, Skagafjarðarsýslu, og réttargæzluaðiljans, Skagafjarðarsýslu, ákveðst kr. 155.787.00 og greiðist úr ríkissjóði. Af þeirri fjárhæð ber skipuðum talsmanni þessara aðilja, Gísla G. Ísleifssyni hæstaréttarlögmanni, kr. 110.000.00 í málsvarnarlaun.
